

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

До захисту допустити:

Зав. кафедри

Черних Є.М.

_____ «__» _____ 20__ р.

**«НАУКОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПІДХІДІВ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ
МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
магістерського рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
281 Публічне управління та адміністрування

Огневої Аліни Сергіївни

Науковий керівник:

Кузьменко Сергій Георгійович

доктор наук з державного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права та публічного
управління

Рецензент:

Юхненко Микола Анатолійович

кандидат наук з державного управління,
Начальник відділу бухгалтерського обліку
та звітності – головний бухгалтер
Сартанської селищної військово-цивільної
адміністрації Маріупольського району
Донецької області

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 2021р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	8
1.1. Загальна характеристика та особливості системи соціального захисту в Україні	8
1.2. Основні напрями та функції соціального захисту населення.....	19
1.3. Інструменти дослідження системи соціального захисту населення.....	24
РОЗДІЛ 2 НАУКОВІ ПІДХОДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	34
2.1. Теоретичні основи наукового обґрунтування системи соціального захисту населення.....	34
2.2. Напрями вдосконалення державного регулювання механізму соціального захисту населення.....	41
2.3. Шляхи формування ефективної моделі соціального захисту населення	52
2.4. Науково-правовий механізм соціального захисту населення	63
2.5. Оцінка ефективності наукових підходів регулювання соціального захисту.....	71
РОЗДІЛ 3 РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ.....	77
3.1 Досвід у світі функціонування системи соціального захисту та можливості його використання в Україні.....	77
3.2 Соціальний захист населення в умовах пандемії.....	81
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95

ВСТУП

Суспільна потреба у пом'якшенні соціальних наслідків економічних реформ, попередження нових соціальних витрат неоліберальної соціальної політики дев'яностих років минулого сторіччя призвела до створення в Україні нової соціальної системи – системи соціального захисту населення, у новому розумінні – соціальної підтримки людей, що потрапили у важку або перейшли в особливу життєву ситуацію, вживання профілактичних заходів щодо недопущення кризових ситуацій або щодо їх нейтралізації.

Актуальність теми. В останні 20 років у країні розроблено законодавчу базу соціального захисту українців: прийняті закони, нормативні документи, регламентувальний механізм формування та функціонування соціальних служб, що визначають основні напрямки їхньої діяльності, рівень державних гарантій, створена інфраструктура соціального обслуговування, сформована система підготовки кадрів для системи соціального захисту.

Проте про декларовані державні преференції не мають фінансового забезпечення, відсутній механізм реалізації багатьох норм законів, що є на заваді їх застосування. Формування системи соціального захисту населення в регіонах не завжди узгоджується з особливостями та потребами соціуму. Відставання нормативно-правового та недостатність ресурсного забезпечення стримують інноваційний розвиток галузі та ефективний соціальний захист росіян.

Сучасна галузь соціального захисту входить до нової соціальної реальності зі слабо підготовленими до інноваційної діяльності кадрами, видами соціальних послуг, що втратили актуальність, фінансуванням мережі установ соціального обслуговування відповідно до корисних потреб, не орієнтованими на кінцевий соціальний результат.

На цьому шляху Україна ставить перед собою безліч невирішених проблем, однією з яких є наукове обґрунтування підходів до вдосконалення механізмів державного регулювання системи соціального захисту населення.

В ході розгляду та дослідження питань магістерської роботи необхідно звернути увагу на недостатню визначеність питань щодо аналізу системи соціального захисту населення в Україні; розглянути наукові підходи щодо вдосконалення системи соціального захисту населення в Україні; реформування системи соціального захисту у світі та Україні. При цьому, в Україні соціальний захист є необхідним елементом функціонування держави та є невід'ємною частиною її політики, але на жаль ще не можна говорити про те, що є дійсними зараз в країні основи, напрями та шляхи наукового обґрунтування підходів до вдосконалення механізмів державного регулювання системи соціального захисту населення є ефективно дієвими. Для цього є ряд об'єктивних причин. Саме це обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Проблема наукового обґрунтування підходів до наукової розробки та вдосконалення механізмів державного регулювання системи соціального захисту населення, присвячені праці багатьох вчених, таких як: Балашов А.М, Болотіна Н. Б., Денисенко Т.М., Якименко Л., Одінцова В.В., Павленко Ю., Колот А. М., Эрхард Л. , Більцан А.О., Аберкромби Н., Борецька Н.П., Мальований М.І. , Роик В.Д., Буряк В.Я., Синчук С.М., Кузьменко С. Г., Длугопольський О.В., Шевчук А. П., Миронова Т., Лисюк І. І., Борисенко К., Кравченко М., Гончаров А. В., Більцан А.О., Черниш О. І., Стефанова О. А., Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е.М., Кисільова Т. М., Алтонен Е., Бобков В., Шестакова Е., Новиков В.М., П. Бригадин та інші.

Мета роботи. Зважаючи на актуальність дослідження, мета магістерської роботи полягає в узагальненні реального стану наукової розробки та наукового

обґрунтування підходів до вдосконалення механізмів державного регулювання системи соціального захисту населення.

На виконання поставленої мети магістерської роботи, необхідно вирішити наступні **завдання**:

Розглянути загальну характеристику та особливості системи соціального захисту населення;

Визначити основні напрями та функції соціального захисту населення;

Встановити інструменти дослідження системи соціального захисту населення;

Розглянути теоретичні основи наукового обґрунтування системи соціального захисту населення;

Визначити напрями вдосконалення державного регулювання механізму соціального захисту населення;

Встановити шляхи формування ефективної моделі соціального захисту населення;

Розглянути науково-правовий механізм соціального захисту населення;

Дати оцінку ефективності наукових підходів регулювання соціального захисту;

Розглянути світовий досвід функціонування системи соціального захисту та можливість його використання в Україні;

Розглянути соціальний захист населення в умовах пандемії

Об'єкт дослідження: система соціального захисту населення України.

Предмет дослідження: наукове обґрунтування підходів до вдосконалення механізмів державного регулювання системи соціального захисту населення.

Методи наукового дослідження - стали фундаментальні положення соціології, що представляють системні та структурно-функціональні характеристики соціального управління та управління системою соціального захисту населення, а також методологічні підходи соціологів, які досліджували

різні аспекти управління системою соціального захисту населення в умовах соціально-політичних та соціально-економічних реформ.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

Сформовано поняттєвий апарат соціологічного аналізу управління системою соціального захисту населення;

Уточнено зміст категорій: «система соціального захисту населення», «управління системою соціального захисту населення»;

Схарактеризовано основні напрямки та принципи керування системою соціального захисту населення.

Визначено методологічні підходи до оцінки ефективності управління системою соціального захисту населення.

Виявлено специфіку найбільш ефективних моделей управління системою соціального захисту населення за кордоном, проаналізовано можливість застосування їх елементів в Україні.

Розроблено авторську модель оцінки ефективності управління системою соціального захисту населення.

Виявлено основні тенденції трансформації управління системою соціального захисту населення у пострадянський період у регіонах України.

Дана характеристика специфіки проблемних зон та розбіжностей управління системою соціального захисту населення, виходячи з регіональних особливостей.

Виявлено основні напрямки та проблеми модернізації управління системою соціального захисту населення в умовах розбудови Системи державного управління.

Дана комплексна оцінка ефективності управління системою соціального захисту населення України суспільстві.

Розроблено механізми інноваційної управлінської діяльності на основі програмно-цільового та індикативного управління ресурсами системи соціального захисту населення

Обґрунтовано необхідність та механізм диверсифікації соціальних послуг та державного замовлення у системі соціального обслуговування населення як факторів підвищення їх якості та ефективності.

Розроблено інноваційні технології управлінської діяльності щодо підвищення ефективності заходів соціальної підтримки населення.

Практичне значення отриманих результатів: Система соціального захисту як частина соціальної політики держави являє собою сукупність правових та економічних принципів, методів, механізмів та ресурсів, спрямованих на запобігання соціально-ризиковим ситуаціям, а також пом'якшення та ліквідацію їх наслідків у житті. Вона включає законодавчо встановлені гарантовані заходи соціальної підтримки, допомоги, соціального обслуговування та соціального страхування громадянам, які потрапили в важку або таким, що перейшли в особливу життєву ситуацію. Запобіжний, індивідуальний та достатній характер заходів соціального захисту забезпечується виявленням потреб через постійний моніторинг соціального самопочуття домогосподарств, літніх людей, сімей з дітьми, інвалідів на основі постійно оновлюваного банку даних. Механізм попередження становлять: патронат – моніторинг – виявлення нужденних – ефективна допомога – соціальний результат.

Апробація результатів дослідження. Основні тези до кваліфікаційної роботи представлені та оприлюднені (травень, 2021).

Структура магістерської роботи відповідає меті та завданням, що були поставлені автором у процесі розробки обраної теми. Робота складається з трьох основних розділів, що охоплюють десять підрозділів, вступу, висновків та списку використаних джерел. Робота містить 1 таблицю. Загальний обсяг роботи складається з ____ сторінок, з них основний текст – ____ сторінок, список використаних джерел - ____ сторінок. Список використаних джерел нараховує 98 позицій.

РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Загальна характеристика та особливості системи соціального захисту в Україні

Соціальний захист – найважливіший елемент праці сучасної держави. Вже багато років в Україні та інших країнах світу активно обговорюються питання щодо характеристики, стандартів і особливостей досягнення високого рівня соціального захисту населення. Особливості соціального захисту пов'язані з особливостями організації соціального господарства, метою якого є підвищення праці та життєвого рівня громадян, тобто соціальний захист є проявом соціально орієнтованого економічного плану основні характеристики соціального захисту залежать від якості розвитку суспільства. Це значить, що соціальний захист багато в чому визначається рівнем і якістю розвитку соціально-економічних процесів у країні. Основні напрями соціального захисту можна віднести наступні: політичні питання на ринку праці політика оплати праці; політика сім'ї; тендерна політика; соціальна допомога людям похилого віку; боротьба з бідністю.

Соціальний захист являє собою робочу систему напрямків згідно з якими вона здійснюється, а також – систему інститутів, що являють собою її забезпечення (державу, суд, інші громадські організації).

Система соціального захисту на державному рівні виділяє такі групи проблем: недосконалість нормативно-правової бази щодо зміни системи соціального захисту населення; необхідність структурних змін у програмах які мають за ціль підвищити адресність соціальної допомоги, а саме завдяки коштам скасування пільг, які були надані певним категоріям населення, що не залежать від матеріальної складової або іншого порядку надання соціальної допомоги, що фіксується на перевірці доходів; відсутність узгодження різних видів програм соціальної допомоги; складний перехід до єдиної системи

трансфертів у складі системи соціального захисту населення. Соціальний захист населення базується на таких основних засадах:

1. Партнерство. На цьому рівні базується на виконанні державою зобов'язань у сфері соціального захисту. Партнерство становить одну з головних частин, проявляючись в співробітництво між державою та приватними організаціями з метою співпраці

2. Економічна справедливість.

Україна становить багато економічних відносин. В державі повинно бути рівноправність можливостей людей спираючись на економічні справедливості, отримання коштів, влаштуваючи кожного громадянина для комфортного життя та задоволення потреб.

3. Адаптивність. Ця гілка влади має розвиватися самостійно та постійно покращувати свої можливості. Відповідальність за це несуть за собою певні державні суб'єкти.

4. Пріоритет державних засад.

Пріоритетним для України є завдання забезпечити високий рівень життя для своїх громадян, особливо тих категорій які є найбільш вразливими.

5. Превентивність заходів щодо соц. захисту.

Пошук та усунення тих ризиків, які мають відношення до соціального захисту людей. Ланка правління стає на регіональному рівні. Основні задачі якого є адаптивне поєднання.[25]

Нормативна база України що являє собою Конституцію, яка визначає що кожний мешканець країни має право на соціальну захищеність що дає можливість бути впевненим забезпеченням своїх прав у разі настання критичних ситуацій (втрати годувальника, отримання інвалідності, втрати робочого місця, вихід на пенсію). В сучасній Україні головну роль відіграють поглиблене вивчення проблем мешканців, їх вирішення у сфері соціального захисту, яка є основою частиною спокою людей.

Необхідність створення системи соціальної захищеності людей, яка стала можливою за допомогою зміни специфіки на економічного рівні, має на меті

вирішувати такі завдання, що знаходяться у межі державної та соціальної політики нового типу. Яка, приймає на собі вплив України, різних організацій громадської діяльності, яка реалізовує напрям соціального механізму.

ВВП держави, який виділяють на соціальну захищеність громадян становить 14,7% . Частина з яких йде на пенсійне забезпечення.

Загальні витрати що йдуть на допомогу соціально-незахищеним громадянам є 2,5% ВВП та є низьким порівняно з іншими державами, у яких відсоток витрат становить близько 4-5%. Не дивлячись на велику частку ресурсів, яку Україна виділяє на соціальну захищеність громадян, деякі групи залишаються досі недостатньо захищеними.

У наступні роки розвиток системи соціального захисту щодо тих, кому з об'єктивних причин потрібна турбота суспільства, будуватиметься на засадах соціальної справедливості та адресності. При цьому адресність розумітиметься не як категорія населення за віковою або іншою ознакою, а враховуватиме реальну потребу.

Дотримуючись цих принципів, діяльність галузі буде спрямована на розширення адресності соціальних виплат із запровадженням соціального контракту, коли до отримувачів соціальної допомоги будуть пред'являтися зустрічні вимоги, у тому числі спрямовані на переведення на самозабезпечення малозабезпечених працездатних громадян та їх сімей (шляхом здобуття професійних навичок, перенавчання, активного пошуку роботи через службу зайнятості, участі у громадських роботах, участі у програмах реабілітації для осіб, які мають проблеми зі здоров'ям, які страждають від алкогольної залежності та ін.) [16 с. 104].

Скорочення кількості тих, хто потребує соціальної підтримки в результаті зростання доходів, що забезпечуються власною трудовою діяльністю, буде забезпечено завдяки посиленню взаємодії галузі соціального захисту з освітніми організаціями та службою зайнятості, які здійснюють професійну підготовку (перепідготовку) та працевлаштування, у тому числі осіб з обмеженими можливостями, пенсіонерів, підлітки.

Посилення взаємодії з організаціями охорони здоров'я та установами фізичної культури буде спрямоване на медичну та фізкультурно-спортивну реабілітацію громадян, які потребують цього, і також дозволить скоротити кількість громадян, які потребують соціальної підтримки з боку держави.

Забезпечити необхідний обсяг соціальних послуг населенню, їх високу якість та оперативність надання дозволить розвиток матеріально-технічної бази установ соціального обслуговування громадян, підвищення їхнього кадрового потенціалу, запровадження нових технологій надання послуг.

Додатково залучити наявний матеріальний та кадровий ресурс приватних структур та більш гнучко реагувати на запити мешканців дозволить передача на конкурсній основі в рамках державного замовлення частини державних повноважень щодо надання соціальних послуг приватним організаціям, у тому числі соціально орієнтованим некомерційним організаціям (догляд за людьми похилого віку, хворими та інвалідами, реабілітація та ін.).

Крім залучення недержавних організацій до виконання державних повноважень щодо надання соціальних послуг у системі соціального захисту буде активно залучена приватна ініціатива, благодійна та волонтерська діяльність. Поряд із виконанням безпосередніх галузевих завдань, установи соціального захисту у взаємодії із системою охорони здоров'я візьмуть на себе часткове виконання функцій догляду та нагляду за пацієнтами на стадії очікування, що дозволить знизити витрати на дорогі місця в лікувальних закладах.

Для досягнення такого рівня соціального захисту необхідний значний обсяг нормативних, організаційних перетворень у цій сфері як на федеральному, так і на крайовому рівні.

В результаті реалізації пріоритетних напрямів удосконалення системи соціального захисту населення України в період до 2030 року питома вага ініціативних заходів соціальної підтримки, що надаються жителям з урахуванням доходів, загалом заходів соціальної підтримки збільшиться до 40%.

Забезпечиться щорічне зростання охоплення соціальним супроводом сімей, які мають дітей-інвалідів. До 2030 року всі такі сім'ї будуть забезпечені соціальним супроводом. Соціальні послуги надаватимуться всім громадянам, які визнані в установленому порядку такими, що потребують соціального обслуговування та звернулися до установ. Збільшиться частка участі недержавних організацій у сфері надання послуг із соціального обслуговування громадян. Питома вага недержавних організацій, що надають соціальні послуги, від загальної кількості таких установ, щорічно збільшуватиметься і до 2030 року становитиме не менше 20%. Досягнення очікуваних результатів реалізації стратегії дозволить підвищити стійкість системи соціального захисту населення у частині виправдання соціальних очікувань на доступне отримання якісних державних та соціальних послуг та зрештою підвищить задоволеність населення якістю життя.

Головною особливістю соціальної підтримки населення у дореволюційній Україні було те, що вона здійснювалася в формі державної благодійності, мала нерегулярний характер і була дуже мізерно фінансована. У міру наростання соціальної напруги государями засновувалися накази громадського піклування та піклування про в'язниці, бідних, народної тверезості та ін.

В країні благодійний рух набув розвитку у другій половині XIX століття. У цей період благодійні товариства поряд із наданням допомоги бідним здійснювало діяльність з навчання громадян різним професіям, сприяння у працевлаштуванні цих громадян, що відбивалося на соціальному становищі регіону загалом (скоротилася кількість жебраків, зменшилася кількість безробітних) та окремих громадян зокрема. Основними джерелами надходження коштів були: членські внески, пожертвування приватних осіб, збори благодійних спектаклів та інших заходів, що проводяться благодійними організаціями.[27, с.82-84].

Офіційною датою освіти системи соціального захисту України є 26 квітня 1918 року, коли Наркомат державного піклування, заснований у жовтні 1917 року, був перейменований на Наркомат соціального забезпечення. У перші

роки Радянської влади було прийнято велику кількість декретів та розпоряджень з питань соцзабезу – з 1917 по 1922 роки їх було підписано близько 100.

Відділ соціального забезпечення ради депутатів утворено при губревкомі 23 листопада 1919 року. Його метою було завідування справою державного забезпечення непрацездатних громадян, навчання інвалідів ремеслам та їх працевлаштування, охорона материнства та дитинства та ін. 1920 року відбулося його короточасне об'єднання з відділом праці, після чого відділ соцзабезу знову став самостійним підрозділом.[59]

Іншим пріоритетним напрямом соціального захисту населення у повоєнний час була турбота про інвалідів. Основні напрямки діяльності: облік, обстеження (лікарсько-трудова експертна комісія) та забезпечення інвалідів (виплата пенсій), оздоровлення, організація навчання нових професій, надання матеріальної допомоги інвалідам, які перебували у важкому матеріальному положенні (як у грошовій, так і в натуральній формі)

Перетворення політичної системи та освіти нової держави, невдалі економічні реформи, зміна соціально-демографічної структури російського суспільства – за таких умов формувалася нова система соціального захисту населення. Україна, будучи правонаступницею, взяла на себе всі зобов'язання щодо його боргів та зобов'язань, у тому числі і зобов'язання із соціального захисту різних груп населення, які мали соціальні пільги та привілеї.

Вид виплати	Розмір виплати	Кількість виплат
1	2	3
Допомога з тимчасової непрацездатності	<p>При захворюванні або травмі застрахованої виплати за рахунок коштів Фонду проводиться з третього дня, в інших випадках – з першого дня непрацездатності при страховому стажі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • до 5 років – 60% (гранична сума – 10 215 грн. у місяць); • від 5 до 8 років – 80% (гранична сума – 12 222 грн. на місяць); • 8 років та більше – 100% середнього заробітку (гранична сума – 15 147 грн. на місяць). <p>Розрахунковий середньоденний розмір допомоги склав 215,41 грн.</p>	203,1 млн днів та 100 тис. Днів з доплати до допомоги

	<p>Доплата до допомоги окремим категоріям громадян заліком до страхового стажу не страхових періодів): середньоденний розмір доплати до допомоги – 15,0 грн.;</p> <p>Застрахованій особі, яка має страховий стаж менше 6 місяців, – у розмірі, що не перевищує повний календарний місяць мінімального розміру оплати праці</p>	
<p>Одноразова допомога жінкам, встав на облік у медичних закладах у ранні терміни вагітності</p>	<p>112,08 грн. (при постановці на облік у медичних закладах до 12 тижнів вагітності). Індекс, що враховує районний коефіцієнт, що становить 1,1</p>	<p>219 тис. одержувачів та 0,111 тис. одержувачів, звільнених у зв'язку з ліквідацією організацій</p>

<p>Допомога з вагітності та пологам</p> <p>Допомога при усиновленні дитини</p>	<p>Для жінок, які працюють за трудовими договорами, – у розмірі 100% середнього заробітку (гранична сума – 2800 грн. місяць).</p> <p>Розрахунковий середньоденний розмір допомоги склав 215,12 грн.</p> <p>Доплата до допомоги окремим категоріям громадян (у зв'язку з заліком у страховий стаж нестрахових періодів): середньоденний розмір доплати до допомоги склав 215,2 грн.</p> <p>Для жінок, звільнених у зв'язку із ліквідацією організацій –110,08 грн. у місяць. Середньоденний розмір допомоги жінкам, звільненим у зв'язку з ліквідацією організацій, становив 5 грн.</p> <p>Застрахованій жінці, яка має страховий стаж менше</p>	
--	---	--

	6 місяців – у розмірі, що не перевищує за повний календарний місяць мінімального розміру оплати праці. Допомога при усиновленні дитини визначається за правилами, встановленим для виплати допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами.	
Одноразова допомога при народженні дитини	1200,85 грн. Індекс, що враховує районний коефіцієнт, становить 1,1	1184 тис. одержувачів, які підлягають обов'язковому страхуванню, 439,0 тис. одержувачів, не підлягають обов'язковому страхуванню

Хоча Україна не ратифікувала Конвенцію МОП № 102 (1952 р.) «Про мінімальні норми соціального забезпечення»¹, заходи соціального захисту у зв'язку з материнством, тимчасовою непрацездатністю, нещасними випадками на виробництві та професійними захворюваннями значною мірою відповідають, а іноді перевищують вимоги цієї Конвенції. Так, наприклад, за положеннями Конвенції необхідно, щоб виплата через хворобу становила не менше 45% заробітку, при непрацездатності при тілесному ушкодженні на виробництві -

50% заробітку, при вагітності та пологах - 45% заробітку. В Україні посібник з тимчасової непрацездатності навіть за страхового стажу до 5 років становить 60% середнього заробітку, допомога з тимчасової непрацездатності з обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань – 100% середнього заробітку, допомога у зв'язку з вагітністю та пологами – 100% середнього заробітку.

Щоправда, ряд нормативів має верхню межу і, отже, в повному обсязі застосовним громадянам, які отримують високу заробітну плату. Також з Фонду соціального страхування здійснюються виплати, пов'язані з виконанням державних соціальних зобов'язань дорученням Уряду України:

Родові сертифікати, які були запроваджені 1 січня 2006 р.

Всіх регіонах України підвищення матеріальної зацікавленості медичних установ у наданні якісної медичної допомоги. Родові сертифікати призначені:

- На оплату послуг, наданих жінкам закладами охорони здоров'я під час вагітності на амбулаторно-поліклінічному етапі;
- На оплату послуг, наданих жінкам закладами охорони здоров'я під час пологів у пологових будинках (відділеннях), перинатальних центрах;
- З 2007 р. для оплати послуг дитячої поліклініки з диспансерного спостереження дитини на перший рік життя [79, с.96-103]

Забезпечення інвалідів технічними засобами реабілітації, окремих категорій громадян у складі ветеранів – протезами (крім зубних протезів), протезно-ортопедичними виробами з допомогою коштів державного бюджету. Відповідно до нормативних документів України розробляється індивідуальна програма реабілітації інваліда, яка включає у тому числі забезпечення ветеранів протезами та протезно-ортопедичними виробами.

1.2. Основні напрями та функції соціального захисту населення

Найважливішими функціями соціального захисту є гуманізм і соціальна справедливість. Бути гуманним і справедливим при здійсненні соціального захисту - значить визнавати самоцінність людської особистості, її право на свободу, розвиток своїх здібностей, гідну, повноцінне і щасливе життя незалежно від національних, расових, релігійних та інших індивідуальних або соціальних особливостей. Це створення безкорисливих відносин між людьми, заснованих на взаємодопомозі, взаєморозумінні й доброті.

Соціальне забезпечення спрямоване на утримання та обслуговування непрацездатних членів товариства, людей похилого віку, інвалідів, які втратили годувальника, дітей та інших категорій населення, які не застраховані в обов'язковому порядку або мають професійні особливості трудової діяльності (військові та держслужбовці в частині пенсій).

Категорії осіб, що забезпечуються, види та рівень їх забезпечення встановлюються відповідно до пріоритетів, що визначаються органами державної влади.

Соціальна допомога не є постійною і не поширюється на всіх, хто потребує соціального утримання та підтримки. Ця конкретна тимчасова допомога передбачає наявний характер та перевірку потреби, величини доходів та майна. Виявляється вона людям у кризовій ситуації, що об'єктивно порушує їхню життєдіяльність (малозабезпеченість, самотність і потреба в постійному догляді, бездоглядність та ін.).[8]

Соціальний захист населення реалізується як: грошових виплат (пенсії, допомоги, доплати, компенсації); натуральних матеріальних благ, послуг, пільг. Джерелом фінансування всіх видів соціального захисту є кошти державного бюджету, державних страхових фондів, а також власні кошти підприємств та кошти, що спрямовуються на благодійні цілі.

З коштів країни та місцевих бюджетів фінансуються пенсії військовослужбовцям, соціальні пенсії, допомога на дітей віком від 3 років,

допомога адресної допомоги мало обіцям громадянам, соціальне обслуговування та ін.

Складові соціального захисту дуже розширені. Виходять вони за допомогою різних ланок, які мають своє відношення до служб які напрям відносяться до системи роботи з місцем проживання. Робота у наш час, має розкритий, широкий характер, за допомогою неї в наш час можна не тільки виконувати завдання, а й робити багато функцій.

Велика кількість функцій виконується соціальними службами та соціальними працівниками, але й вимагає високого професіоналізму працівників, наукової постановки всієї практики.[28]

Соціальні ризики можна уникнути за допомогою:

- Допомога інваліду знайти роботу
- Розвиток праці на дому
- Підтримка частих систем соціального захисту
- Поява сектора для добровільних внесків ;
- Початок заснування форм для фінансових програм, наприклад

іпотека, підтримка компаній з медичними уклонами, допомога для людей з пошуку медичних закладів, різних медичних послуг. Зв'язок платних та безкоштовних послуг для громадян, які робляться для відтворення можливостей соціального захисту, створення доповнюючих систем для економії грошей. Разом з цим з'являються нові можливості для реалізації самозахисту і появи соціальних вирішень в освіті та вихованні дітей, поліпшення здоров'я зміцнення та ремонт житлових умов.

- Підтримки величини грошових доходів на рівні не нижче прожиткового мінімуму, що забезпечується поєднанням різних форм соціальної допомоги, участю у формуванні ринку праці, використанні громадських робіт та ін.

Найважливішим, щоб усі рішення, проекти, після перевірки бачили експертне розв'язання усіх питань, як краще захистити мешканців в процесі реалізації усіх негативних явищ.

Система захисту ґрунтується на декількох принципах. Вона з'являється як взаємодія усіх компонентів, які утворюються як одно ціле, з багатьох частин, які утворюють певні цілості. Самими важними компонентами соціального захисту є об'єкти та суб'єкти, внутрішній смисл яких розкривається в їх складових частинах. Коли починається розкриття формату системи, важливо щоб установлена система, стала совокупністю, та працювала тільки у об'єднанні, а зв'язує об'єкта і суб'єкта ланка - форми, яка являє собою взаємозалежний процес надання допомоги і підтримки нужденному громадянину.

З системністю в організації та змісті соціального захисту пов'язана комплексність, тобто забезпечення тісної єдності всього комплексу заходів економічного, соціального, правового та іншого характеру щодо забезпечення гарантованого державою мінімального рівня соціального захисту.

Совокупність включає в себе :

- конкретні дії, та состав діяльності;
- з'єднання історичних подій, життєвого досвіду країни;
- вивченням соціального захисту (соціальної групи, територіальної спільності, трудового колективу);
- координацією і узгодженістю дій суб'єктів соціального захисту;
- контролем за здійсненням заходів з надання допомоги та підтримки людям.

В основу підходу включається повз'явання вирішення питань соціального захисту, з допомогою поставлених цілей, політики держави, захищення інтересів людей які знаходяться на межі бідності, хто пережив якусь катастрофу, перехід у стабілізацію життєвого стану.

Велике значення має соціальний захист який означає що краще раніше попереджати причини соціального неблагополуччя, вирішати проблеми на початковому рівні

У цьому є важливим, щоб кожне рішення щодо соціального захисту населення, кожен проєкт проходили експертизу і оцінювалися з точки зору

можливості соціально захистити людей в процесі майбутньої реалізації, з позицій протидії розвитку негативних соціальних явищ.

Найважливіший принцип соціального захисту — її адресність, тобто здійснення комплексу заходів з підтримки гідних умов існування конкретно нужденних людей, які потрапили у важку життєву ситуацію, з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей їх задоволення відповідно до встановлених критеріїв. Слід зазначити, що в сучасних умовах надання засобів існування старим, хворим людям, а також людям, що потрапили у важку життєву ситуацію, поки не завжди є адресним і справедливим: посібники нерідко виплачуються не тим, кому вони повинні виділятися в першу чергу; призначувані пенсії не повною мірою враховують трудовий стаж громадян, вузький перелік соціальних послуг та ін.[51]

Адресність соціального захисту, заснована на наукових методах і розрахунках і враховує індивідуальну важку життєву ситуацію конкретної людини, є засобом забезпечення соціальної справедливості та фактором активізації його внутрішнього потенціалу. Завдяки принципу адресності вдається досягти головного - допомогти людям, які опинилися у важкій життєвій ситуації, заохотити і підтримати їх соціальну ініціативу і активність, їх прагнення самостійно вирішувати виниклі проблеми.

Важливим напрямом реформування системи соціального захисту є запровадження законодавства, що захищало б інтереси й добробут громадян, які потребують такого захисту, а також сприяло б урізноманітненню соціальних послуг, що надаються. Зокрема необхідно вжити такі заходи.[64]

Задля подолання суперечностей і неузгодженості чинного законодавства, з метою скорочення його обсягів, спрощення змісту, подолання термінологічної плутанини, позбавлення від застарілих норм, що не виправдали себе, слід провести кодифікацію соціального законодавства та розробити Соціальний кодекс на основі концепції соціальної стандартизації, яка охоплює: соціальну стандартизацію у сфері отримання доходів громадян, що забезпечує доступ до благ і послуг, необхідних для відтворення людини (відповідного рівня та якості

життєдіяльності); соціальну стандартизацію у сфері розподілу фондів суспільного споживання, що забезпечують доступ до благ і послуг, необхідних для відтворення людини (відповідного рівня та якості життєдіяльності). У кодексі мають бути вирішені питання щодо системи соціального законодавства, ієрархії та дії соціальних законів у часі, просторі та за колом осіб, що покладе край маніпулюванню, спрямованому на обмеження соціальних зобов'язань з боку держави. До того часу, коли Соціальний кодекс буде розроблений, потрібно внести зміни до законодавства, яке регулює надання соціальних послуг. Слід визначити та закріпити перелік мінімального обсягу (нормативу) соціальних послуг, які гарантуються на безоплатній основі особам та сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах, незалежно від економічної ситуації у державі та місця проживання громадян. Акти, що визначають соціальну політику держави, мають становити єдину систему, де основні напрями визначаються на рівні законодавства, а розвиваються та конкретизуються в актах органів виконавчої влади. З метою уточнення та узгодження понять, які застосовуються в різних нормативних актах, що регулюють соціальну політику держави, слід уніфікувати термінологію соціального законодавства, яка застосовується в законах та підзаконних актах різних органів виконавчої влади. Це, зокрема, стосується таких базових понять, як «соціальний супровід», «соціальне супроводження», «соціальні послуги», «соціальна підтримка», «соціальна допомога», «соціальне забезпечення», «соціальний захист», «соціальна захищеність». Крім того, необхідно надати чітке визначення термінів «складні життєві обставини» та «сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах». У межах одного закону слід закріпити вичерпний перелік підстав і критеріїв, які дають право на соціальний захист з боку держави, а також характеристики усіх форм і видів соціального захисту, які держава гарантує різним соціальним групам та категоріям населення. Основою для формування такого переліку мають бути конституційні гарантії соціальних прав людини, міжнародні зобов'язання України, а також законодавчо визначені пріоритети соціального розвитку держави. Слід

оптимізувати соціальні зобов'язання держави та її фінансові можливості на нормативному рівні, унеможливаючи фактичне зниження життєвого рівня громадян. З метою підготовки законодавчої бази задля посилення сімейного складника соціального захисту: визначити на рівні закону поняття «державна сімейна політика», «соціальний захист сім'ї», «категорії сімей» («сім'я, яка потребує матеріальної допомоги», «сім'я, яка має право на отримання безкоштовних державних соціальних послуг» тощо), «обсяг соціального захисту відповідно до категорії сім'ї»; розробити та затвердити на рівні закону стратегію реалізації державної політики щодо сімей з дітьми та на підставі Концепції державної сімейної політики України від 1999 р.⁸¹ Узгодити її з положеннями Програми економічних реформ на 2010–2014 роки, Програми подолання та запобігання бідності на 2010–2015 роки, Національного плану дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини до 2016 р., державних програм зайнятості [79].

1.3. Інструменти дослідження системи соціального захисту населення

Однією з основних умов сталого розвитку суспільства є формування ефективної соціальної політики держави, що гарантує доступність та безоплатність базових соціальних послуг для громадян, перерозподіл соціальних витрат держави на користь найбільш уразливих груп населення, участь громадянського суспільства у прийнятті ключових державних рішень.

Усі законопроекти, стратегічні плани, проходять обов'язкове обговорення із громадськістю. В Україні понад 7-мироків працюють Рада у справах інвалідів та Рада у справах ветеранів. З 2007 року при міністерстві діяла Рада громадських організацій, яка у поточному році перетворена на Громадську раду, одночасно розширено та її повноваження. У рамках засідань Рад завжди має місце живий діалог влади та суспільства. За пропозиціям членів Рад змінюється законодавча база, удосконалюється структура установ соціального обслуговування [1].

За підтримки громадськості в Україні створено комплексну систему соціального захисту населення, що відповідає сучасним потребам суспільства, основною стратегічною метою якої є підвищення рівня та якості життя громадян, потребують соціальної підтримки.

Фінансування з бюджетів усіх рівнів на забезпечення соціальної підтримки різних категорій громадян та надання соціальних послуг населенню становить близько 7 млрд гривень щорічно. Суттєве зростання обсягів фінансування у поточному році пов'язане з передачею Міністерству повноважень із соціального захисту сім'ї та дітей.

Державою виконуються всі зобов'язання щодо надання заходів соціальної підтримки різним категоріям громадян.

Триває програма із забезпечення житлом ветеранів Великої Вітчизняної війни та вдів ветеранів. За період її продажі житлом забезпечені 4199 людина у сумі понад 3,6 млрд гривень із коштів бюджету.

До 70-річчя Перемоги з бюджету виділено кошти на надання адресної допомоги на проведення ремонту житлових приміщень ветеранам, які не потребують нового житла, і відповідно не увійшли до програми. Станом на 1 листопада в поточному році виплату у розмірі 15 тисяч гривень отримали 593 особи.

Сформовано правову базу з комплексної соціальної підтримки сімей з дітьми, що включає щомісячну допомогу, відпочинок та оздоровлення дітей, забезпечення житлом багатодітних сімей. Загалом на ці цілі щорічно спрямовується понад 1,5 млн гривень.

Соціальне забезпечення сімей з дітьми є особливо важливим для розвитку людського потенціалу. Вживані заходи вплинули на природний приріст населення. Статистичні дані за результатами року свідчать про позитивну динаміку демографічного розвитку .

Значні фінансові кошти спрямовуються на підтримку сімей, що заміщують. З 2014 року заходи соціальної підтримки багатодітних сімей

поширена на приймальні сім'ї, які виховують трьох і більше дітей.
Здійснюється виплата

одноразової допомоги громадянам, які усиновили дітей-сиріт».

У 2014 році розпочато реалізацію програми «Міцна сім'я», яка отримала спів фінансування фонду підтримки дітей, що у важкої життєвої ситуації, загальну суму близько 7 млн гривень. Заходи програми спрямовані на реалізацію права кожної дитини жити та виховуватись у сім'ї.

Діє 15 служб супроводу з сімей, при кожній службі створено школи підготовки майбутніх батьків.

Щорічно зростає кількість дітей, переданих із дитячих будинків на виховання у сім'ї. Так, у 2012 році влаштовані у сім'ї 60 дітей, у 2013 році – 112 дитина, за 10 місяців 2014 року – 117 дітей.

Завдяки вживаним заходам із 6044 дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, 5353 дитини або понад 88% дітей виховуються в сім'ях, що заміщають. Для зміцнення інституту сім'ї та пропаганди відповідального батьківства щорічно проводяться конкурси приймальних сімей, урочисті заходи та благодійні акції, дні відкритих дверей біля закладів для дітей-сиріт. Для профілактики соціального сирітства у центрах допомоги сім'ї та дітям ведеться консультивання психологів, юристів, соціальний патронаж неблагополучних сімей, діє телефон довіри для дітей та батьків «Добрий друг».

Впроваджено нові форми роботи, спрямовані на профілактику соціального нещастя найбільш уразливих категорій населення. Запущено проєкт зі створення служби уповноважених щодо виявлення сімей з дітьми на ранній стадії кризи. Проводиться моніторинг соціально-економічного стану людей похилого віку, сімей з дітьми-інвалідами, багатодітних сімей. У територіальних відділах соціального захисту населення створено служби соціальних дільничних інспекторів.

У територіальних відділах соціального захисту населення створено служби соціальних дільничних інспекторів.

Діє 16 установ, що надають стаціонарне та надомне соціальне обслуговування, реабілітаційні послуги літнім громадянам та людям з інвалідністю. В установах реалізовано індивідуальний підхід до кожної людини, створені комфортні та безпечні умови. Особлива увага приділяється пожежній та санітарно-гігієнічній безпеці проживання. Розвивається надання додаткових послуг, працюють гуртки за інтересами, реалізується комплекс культурних, спортивно-оздоровчих заходів, розширено асортимент соціальних послуг.

З 2011 року працює програма, яка надає самотнім пенсіонерам та інвалідам гарантовану підтримку та соціальний захист від посягань на їхнє майно, а також високорівневе соціальне обслуговування за договорами довічного утримання з утриманням. Вже укладено 16 договорів ренти.

З жовтня 2018 р. реалізується проєкт «Тривожна кнопка» – кнопка екстреного виклику. Сьогодні цією послугою користуються 625 самотні літні громадяни. Популярний серед громадян похилого віку «Соціальний туризм», який є унікальним засобом реабілітації. Участь у програмі дає людині похилого віку можливість повноцінного спілкування, дозволяє їй відчувати всю повноту життя, налаштовує на позитивний лад, надає сили та сприяє довголіттю.

Діє проєкт «Соціальний контракт», участь у якому взяли 594 сім'ї. У всіх районах працюють мобільні соціальні служби, у віддалених селах регулярно проводяться «Дні соц-обслуговування». Організовано пункти прокату (продажу) коштів та предметів догляду за громадянами старшого віку. Створено 57 приймальних сімей для людей похилого віку.

На новий рівень виходить організація роботи щодо розв'язання проблем людей з інвалідністю. Цього року отримано субсидії з бюджетів на реалізацію програми «Доступне середовище». Всього у 2017-2020 роках на заходи щодо доступності об'єктів та послуг у пріоритетних сферах життєдіяльності мало мобільних груп населення (освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний захист, спорт) буде спрямовано понад 15 млн гривень консолідованого бюджету. З 2017 року надаються субсидії соціально орієнтованим громадським

організаціям на спів фінансування проєктів щодо покращення якості життя людей похилого віку, інвалідів та сімей, які перебувають у скрутній життєвій ситуації. З цією метою щорічно спрямовується 1 млн гривень із коштів бюджету. Усі заходи соціальної підтримки, що надаються органами соціального захисту населення, соціальні технології та проєкти, реалізовані разом із громадськими організаціями, спрямовані підвищення якості життя населення. За допомогою гарантованих соціальних виплат щорічно покращується матеріальне становище понад 100 тис. громадян. Соціальні послуги отримують понад 60% жителів України. Насамперед реалізація комплексного підходу при наданні соціальної допомоги, профілактика потреби соціального обслуговування, розширення недержавного сектора соціальних послуг. Проходять процедуру погодження підзаконні акти, які стверджують порядки надання соціальних послуг, соціального супроводу, затвердження тарифів на соціальні послуги та інші.

Безперечно, всі перетворення спрямовані на вдосконалення соціального обслуговування, підвищення рівня соціальної захищеності громадян, запровадження нових форм та методів соціальної роботи, що відповідають сучасним потребам населення, розширення участі громадянського суспільства в управлінні галуззю. Соціальний захист населення за останні роки зазнає суттєвих якісних змін. Нині вона є не тільки системою заходів, спрямованих на забезпечення базової соціально-економічної безпеки населення, але й відіграє важливу роль у збереженні та розвитку людського потенціалу, як основи для збалансованого та сталого розвитку суспільства.

Розробка та забезпечення реалізації на території України, державної політики у сфері соціального захисту населення.

Забезпечення державних гарантій мешканцям України у сфері соціального захисту населення.

Контроль за дотриманням законодавства України у сфері соціального захисту населення країни. Здійснення міжгалузевої координації з питань соціального захисту Московської області.

Розвиток мережі установ соціального обслуговування населення , поліпшення матеріально-технічної бази та підвищення ефективності їх роботи, запровадження нових форм та видів соціальної підтримки та соціального обслуговування населення.

Ведення соціального реєстру мешканців.

Участь у підготовці проєктів законодавчих та нормативних правових актів, у реалізації державних та обласних цільових програм, програм із соціального захисту населення України. Участь у створенні державних стандартів та нормативів фінансових витрат у системі соціального захисту населення.

Створення, управління та забезпечення діяльності державних установ соціального обслуговування населення.

Формування та ведення регіонального банку даних мережі установ соціального обслуговування громадян похилого віку та інвалідів. Організація та контроль за капітальним будівництвом, реконструкцією, поточним та капітальним ремонтом об'єктів установ та підприємств соціального обслуговування населення , які перебувають у віданні Міністерства. Проведення конкурсів, укладання державних контрактів, проведення науково-дослідних робіт, надання послуг для державних потреб у сфері соціального захисту населення. Створення та розвиток автоматизованих інформаційних систем з питань соціальної підтримки та соціального обслуговування населення , їх супроводження та обслуговування. Організація роботи з формування та ведення регіонального соціального реєстру мешканців країни. Впровадження сучасних технологій у сфері соціального захисту населення.

Організація та проведення обласних заходів, благодійних акцій, декад, конкурсів професійної майстерності, фестивалів творчості, оглядів діяльності підрядних стаціонарних установ та інших заходів у сфері соціальної підтримки та соціального обслуговування населення.

Підготовка пропозицій та організація роботи з реалізації заходів соціальної підтримки, передбачених для ветеранів праці, працівників тилу,

жертв політичних репресій та інших категорій громадян, які проживають у країні, соціальна підтримка яких віднесена до компетенції суб'єктів України.

Організація роботи:

1. По видачі посвідчень про право на пільги інвалідам Великої Вітчизняної війни, трудівникам тилу, блокадникам Одеси, сім'ям загиблих військовослужбовців (рядового складу), громадянам, які працювали в межах тилових кордонів дієвих фронтів, громадянам, що залучалися до збору боєприпасів. війни, що проживають на території країни;
- З перевірки документів та видачі посвідчень громадянам, які брали участь у ліквідації наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС, та вдовам померлих учасників ліквідації; за призначенням щомісячної грошової компенсації на відшкодування шкоди здоров'ю громадянам, які постраждали внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС;
2. - За призначенням та виплати матеріальної допомоги та доплат до пенсій окремим категоріям громадян;
3. - За реалізації заходів соціальної підтримки Героям Радянського Союзу, Героям України, повним кавалерам ордена Слави, Героям Соціалістичної Праці та повним кавалерам ордена Трудової Слави;
4. За призначенням та виплати соціальної допомоги на дитину;
5. - За призначенням та виплати грошової компенсації витрат членів сімей загиблих (померлих) військовослужбовців та співробітників окремих федеральних органів виконавчої влади за користування житловими приміщеннями, комунальними та іншими видами послуг;
6. - По реалізації додаткових заходів соціальної підтримки громадянам, нагородженим знаком "Почесний донор України" та "Почесний донор СРСР";[48]
7. - По виплаті одноразової допомоги, щомісячних грошових виплат громадянам при виникненні у них пост-вакцинальних ускладнень;
8. - За призначенням та виплати соціальної допомоги на поховання;

9. -З організації виплати малозабезпеченим сім'ям та малозабезпеченим громадянам державної соціальної допомоги, що самотньо проживають;

10.-З надання соціальних послуг (соціальної підтримки) громадянам, які перебувають у скрутній життєвій ситуації;

- По соціальному захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей.

Організація роботи з реалізації заходів соціальної підтримки з оплати житла та комунальних послуг окремим категоріям громадян, які проживають на території України.

Контроль за реалізацією заходів соціальної підтримки, виплатою компенсацій та наданням соціальних послуг окремим категоріям громадян, встановленим законодавством держави.

Координація діяльності з основних напрямків реабілітації інвалідів, забезпечення умов для їх безперешкодного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури, засобів зв'язку та інформації. Участь у дошкільному, позашкільному вихованні та освіті дітей-інвалідів, здобутті інвалідами середньої загальної, середньої професійної освіти та сприяння їм в здобутті вищої професійної освіти. Розробка та реалізація державної політики на користь сім'ї, жінок та дітей. Участь у розв'язанні питань соціальної підтримки та соціального обслуговування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, бездоглядних дітей, дітей-інвалідів. Розробка та реалізація регіональних цільових програм захисту прав та законних інтересів дітей, підтримки дитинства. Здійснення заходів щодо профілактики бездоглядності неповнолітніх, організація роботи щодо бездоглядних та безпритульних неповнолітніх, їхніх батьків або законних представників. Облік та організація роботи з патронату дітей із неблагополучних сімей. Здійснення заходів щодо забезпечення прав на відпочинок та оздоровлення окремих категорій дітей, підтримці та розвитку установ, діяльність яких спрямована на відпочинок та оздоровлення дітей.[6]

Висновок по першому розділу.

Таким чином, розвиток законодавства у системі соціального захисту населення останніми роками зумовило такі її особливості:

- приблизно 73% всіх коштів на соціальний захист населення витрачається через систему соціального страхування, головним чином пенсії, куди витрачається близько 2/3 всіх коштів у соціальний захист населення;

- реалізовані у 2018–2021 роках. заходи, спрямовані на підвищення розміру пенсійного забезпечення (індексації розміру пенсій, валоризація та запровадження соціальної доплати до пенсії), призвели до того, що пенсії, що становили у 2018 р. 5,0% ВВП, зросли до 2019 р. до 7,2% ВВП, а у 2020 р. досягли рівня 10% ВВП, що зажадало збільшити сукупний трансферт з бюджету до 5,2% ВВП та зумовило підвищення страхових внесків у 2021 р. із 26 до 34%;

- проведені в рамках підвищення розміру пенсійного забезпечення заходи дозволили суттєво збільшити середній коефіцієнт заміщення – до 36,6% у 2021 р, однак таке підвищення є тимчасовим і вже до середини 2020-х років. Коефіцієнт заміщення знизиться до дореформеного рівня;

Пріоритети соціальної політики як у державному, і на регіональному рівні призводять до того, що дедалі більше ресурсів зосереджується на допомозі громадянам похилого віку, що раніше пояснювалося низькими (нижче за прожитковий мінімум) розмірами значної кількості пенсій. Із запровадженням соціальної доплати до пенсії основною категорією, яка потребує соціальної підтримки, стають незаможні сім'ї з дітьми;

Переважає частина коштів соціальної допомоги витрачається на категоріальні пільги: їх частку припадає близько 90% всіх коштів на соціальну допомогу. Це характерно як для виплат , так регіональних виплат.

Кошти, які йдуть на адресні програми, невеликі та розпорошені по окремим видам допомоги та виплат;

Монетизація системи категоріальних пільг, розпочата 2005 р., як і раніше, залишає місце значному поширенню натуральних форм категоріальних пільг: якщо забезпечення паливом та оплата за телефон надаються в

основному у грошовій формі, то соціальна підтримка з оплати житла та комунальних послуг, з оплати проїзду на транспорті, на виготовлення та ремонт зубних протезів, на протезно-ортопедичну допомогу та надання технічних засобів реабілітації надається в основному в натуральному вигляді, хоч і тут видно деякі позитивні зрушення;

Черга в стаціонари та особливо на надомне обслуговування громадян похилого віку та інвалідів вимагає пильної уваги. Для розв'язання проблеми доцільно: провести аналіз навантаження соціальних працівників, які надають такі послуги, та оптимізувати його. Така оптимізація повинна йти шляхом як уточнення переліку та частоти послуг, так і оптимізації надання безплатних послуг (безплатні послуги слід надавати у виняткових випадках, необхідно максимально сприяти розвитку волонтерського руху з надання послуг для громадян, які потребують соціального обслуговування);

Максимально використовувати надомні та напівстаціонарі форми соціального обслуговування громадян похилого віку та інвалідів;

Сприяти розвитку приватної ініціативи та державно-приватного партнерства у сфері надання послуг громадянам похилого віку та інвалідам;

Поширити на громадян похилого віку досвід влаштування у приймальній сім'ї;

Забезпечити економічно обґрунтовані ціни на послуги соціального обслуговування, що сприятиме розвитку ринку недержавних послуг у цій сфері; Використовувати недержавні форми надання послуг у тих галузях соціального захисту, де це може виявитися економічно ефективним (наприклад, залучення індивідуальних підприємців до надання послуг із соціального обслуговування вдома та супроводження заміщуючи сімей може призвести до надання послуг необхідної якості та виявитися економічно вигідним)

РОЗДІЛ 2 НАУКОВІ ПІДХОДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Теоретичні основи наукового обґрунтування системи соціального захисту населення

Соціальна сфера регулюється в нашій країні за допомогою державних програм соціального забезпечення (соціальне страхування, соціальна допомога) та системи соціальних послуг. Збільшення витрат на ці цілі економічні потрясіння, спад виробництва, розбудова багатьох сфер економіки, які у час. У зв'язку з цим існує потреба доповнення чинних програм соціального забезпечення, а також залучення нових джерел фінансування соціальної підтримки та розвитку тих категорій галузей соціальної сфери, які мають значний нереалізований потенціал.

Високий рівень соціального захисту - особливість, що відрізняє українську соціальну модель . Основні соціальні ризики, зниження яких орієнтується соц.захист - старість, вихід на пенсію, смерть годувальника, інвалідність, хвороба, вагітність, догляд за дітьми, безробіття.

У нашій країні всі види соціального захисту населення можна розбити на дві основні форми:

соціальне страхування, до якого відносяться всі соціальні виплати (пенсії за віком та інвалідністю, допомога) з тимчасової непрацездатності та догляду за дитиною, по втраті годувальника, по безробіттю), та соціальна допомога пільг із будівництва житла, соціальне обслуговування населення).[8]

Дія базових інституцій соціального захисту в Україні поширюється на потреби захисту категорії населення, проте їх результативність невисока.

Низький ступінь охоплення залишається основною проблемою допомоги. Вони все ще переважають категоріальні пільги, у той час, як на частку програм, заснованих на оцінці потреби, доводиться незначна частина видатків. Незважаючи на те що 82% населення менш забезпеченої децильної групи

домашніх господарств відзначають факт отримання тієї чи іншої виду посібників), їх адресна спрямованість залишається низькою, з високими доходами більшість витрат посідає позабюджетний фонд соціального захисту населення.

Відношення витрат на соціальну політику (соціальний захист, пенсійне забезпечення, молодіжна політика, допомога у забезпеченні житлом), розраховане з урахуванням видатків, до видатків консолідованого бюджету країни.

У 2021 р. обсяг ресурсів, спрямованих на соціальну політику, склав 5,8 мільйонів грн. При цьому на компенсацію втрат банків, понесених внаслідок видачі ними у 2014–2021 роках. Пільгових кредитів на житлове будівництво, із бюджету виділено 2,2 млн грн. Крім того, з нього здійснено виплати громадянам, які постраждали від катастрофи на Чорнобильській АЗС. Профінансовані пенсії та допомоги пенсіонерам Міністерства оборони, МВС, а також батькам та дітям військовослужбовців, які загинули. Виділені гроші на організацію заходів щодо оздоровлення окремих категорій населення, забезпечення технічними засобами соціальної реабілітації нужденних, надання допомоги молодим та багатодітним сім'ям у погашенні заборгованості за пільговими кредитами, отриманим на будівництво (реконструкцію) або придбання житлових приміщень та ін.

Останніми роками постійно зростає чисельність одержувачів, а також підвищуються суми, що витрачаються на її надання. (у 2021р. у порівнянні 2020 р. відповідно на 8,5% і майже 14%). Разом із цим про збільшення також свідчить скорочення домашніх господарств, які мають пільги (з 40,1% у 2015 р. до 32,9% у 2020 р.), причому по всіх категоріям, крім оплати лікарських засобів.

Для подальшого розвитку системи соціального захисту населення необхідно дотримуватися наступних напрямків:

1. Введення єдиної допомоги з високою адресною спрямованістю замість дублюючих один одного малозначущої допомоги нужденним категоріям населення;
2. Жорсткість регламентації таких категорій з одночасною перевіркою ступеня їх потреби;
3. Збільшення адресної соціальної допомоги до 150% бюджету прожиткового мінімуму;
4. Перерозподілу фінансування за змістом системи соціального захисту між центральним та місцевими бюджетами;
5. Розвитку приватних форм господарювання та некомерційних організацій у галузях соціальної сфери;
6. Формування соціального замовлення та залучення до його виконання суб'єктів господарської діяльності.
7. Збільшення віку виходу на пенсію необхідне, але це не вирішує, а лише на час відсуває неминучі проблеми, пов'язані зі зростанням державних витрат на фінансування пенсійного забезпечення.

На сьогодні в Україні витрати на ці потреби становлять 8,3% від ВВП, у США - 10%, у Євросоюзі – 13%. Якщо врахувати, що процес старіння населення торкнувся всіх розвинених країни, то реформування пенсійної та інших систем соціального захисту людей похилого віку – неминучий процес у нашій республіці, а й у світі. До нього необхідно приступати вже зараз, причому спиратися слід не на єдиний для всіх спосіб накопичення пенсійного фонду за рахунок відрахувань від заробітної плати, а дати можливість індивіду самому вирішувати, що йому більше підходить, адже один вважає за краще відмовитися від роботи на користь розвитку та освіти дітей, тобто інвестувати у майбутнє покоління, друге має нерухомість, яка може приносити дохід, третій розраховує працювати якомога довше (вільні художники, науковці, держслужбовці).[28, с.25]

В умовах старіння населення важливим напрямком збільшення здорового життя пенсіонерів стає створення в суспільстві такої атмосфери, коли

інтелектуальний та професійний ресурс людей похилого віку залишається потрібним. Інклюзивна економіка передбачає залучення у виробничі відносини не лише людей-інвалідів, а й пенсіонерів. Громадяни мають усвідомлювати, що такий статус може стати початком нового етапу, важливо не випасти з суспільної та виробничої життя, заповнити якісь ніші. Зокрема, люди віком 60 років можуть доглядати тих, кому понад 80. Потрібно розвиток неповної та сезонної зайнятості пенсіонерів, у тому числі в осінньо-зимовий період.

У країнах, зокрема й в Україні, де частка людей похилого віку стрімко зростає, однією з пріоритетних завдань є освіта та професійна підготовка для дорослих. Освітні проєкти для таких категорій у даний час реалізуються в Києві.

Їхня мета полягає у фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку літніх людей. У перспективі потреба у розширенні такого роду діяльності буде наростати, що зумовлює потреба стратегічного опрацювання варіативних освітніх програм та розвитку нових форм супроводу освітніх потреб даної групи населення.

Ще однією вразливою категорією є безробітні. Їх у першому півріччі 2020 р. зареєстровано 1% від чисельності економічно активного населення (0,5% у 2021 р.). З огляду на відсутність у нашій країні системи страхування від безробіття, а також низької трудової мобільності громадян розвиток цього процесу може мати серйозні негативні наслідки - зниження доходів людей, вихід з економічної активності, маргіналізація частини працездатного населення, соціальне напруження.

Тому потрібне адекватне та своєчасне реагування та рішення позначених проблем. У даний час система соціальної підтримки безробітних в Україні представлена широким спектром заходів: допомога у працевлаштуванні, навчання та перепідготовка, розширення підприємницької ініціативи, громадські роботи, матеріальну допомогу.

Витрати на їх реалізацію становлять 0,042% (у розвинених країнах – 1,69%, у країнах із перехідною економікою – 1,05%) . На підтримку доходів

безробітних в Україні витрачається 0,004% (0,95% у розвинених країнах, 0,53% у країнах із перехідною економікою). Низький рівень допомоги по безробіттю, що не відшкодовує втрату заробітку за місцем роботи, робить цю форму соціальної допомоги непривабливою. Очевидно, що в умовах зниження зайнятості вона має бути переглянута та суттєво доповнена. Значний позитивний ефект у пом'якшенні наслідків зростання безробіття може бути досягнутий за допомогою удосконалення підтримки доходів безробітних.

В Україні при досить високому податковому навантаженні на фонд заробітної плати розмір допомоги по безробіттю та терміни її виплат найнижчі серед країн ЄС. Воно призначається на строк до 6 місяців та фінансується за рахунок коштів державного бюджету. Існуюча система виплат у зв'язку із втратою роботи недосконала. Слід розглянути можливість підвищення допомоги з безробіття до 100–150% прожиткового мінімуму.

Це підтримає найуразливіші групи населення, особливо у малих містах та сільській місцевості, і не вплине на значний негативний вплив на стимули для пошуку роботи.

Запобіжним заходом для пом'якшення наслідків скорочення зайнятості може стати запровадження тимчасового дозволу (патенту) на самозайнятість. Його спрощена реєстрація дозволить людям, які втратили роботу, офіційно займатися доступними ним видами діяльності і цим компенсувати втрату доходів.[51,с.216]

Слід переглянути дієву в Україні систему термінових контрактів, яка у періоди економічного благополуччя виступала фактором оптимізації штату співробітників. Зменшення можливостей для зайнятості зумовлює потреба у посиленні соціальної відповідальності роботодавців за скорочення персоналу. Термінові контракти, що допускають звільнення працівника без виплат будь-яких компенсацій та допомог, перекладають відповідальність за звільнення виключно на працівника та державу, яка надалі змушене надавати соціальну допомогу звільненому. Повернення до безстрокових контрактів зменшить навантаження на систему соціального захисту безробітних. З боку роботодавця

підтримка звільненому також може надаватися за допомогою надання часу на пошук нового місця та перепідготовку в період, що передує скорочення.

Перспективним напрямом, широко поширеним в інших країнах і вкрай вузько представленим у нас є просування програм добровільного страхування від безробіття. Вони будуть будуватися за принципом сплати внесків та передбачати виплату допомоги протягом обмеженого терміну з метою підтримки рівня прибутків безробітних.

У перспективі такі програми могли б стати однією з перших ступенів розвитку масового добровільного пенсійного страхування, оскільки це психологічно дисциплінуватиме працівників покладати частину відповідальності за економічну стабільність.

Експерти Євросоюзу виділяють два головні напрямки вдосконалення системи підтримки та скорочення кількості вразливих категорій населення: модернізація соц.захисту в інтересах збільшення кількості робочих місць та забезпечення трудової мобільності протягом усього життєвого циклу (створення умов для успішної індивідуальної трудової кар'єри, що переривається турботою про дітей і людей похилого віку, з переходом до неповної зайнятості, що включає періоди навчання та роботи, що сприяє подовженню трудового життя; адаптація системи соцзахисту до посилення мобільності на ринку праці, що полегшує перехід від роботи до навчання та самозайнятості).

Їх реалізація повною мірою актуальна для всіх вразливих груп в нашій країні. Удосконалення регулювання соціальної сфери передбачає в тому кількості та реструктуризацію соціальних витрат. Досвід розвинених країн довів, що вони виправдовують себе в аспекті людського, а й економічного розвитку. Враховуючи достатній розмір витрат на соціальні інститути в Україні, їх реструктуризація та ефективне використання сприятиме стійкому функціонуванню системи соціального захисту населення.

Заходи у цьому сегменті здебільшого фінансуються за рахунок коштів республіканського бюджету. При цьому окремі регіональні проблеми даної

сфери можуть і мають бути вирішені за рахунок коштів місцевих органів влади. За їхніми представниками необхідно закріпити відповідальність за розвиток соціальної сфери та забезпечення вільного доступу до всіх видів соціальних послуг у регіонах.[64]

2.2. Напрями вдосконалення державного регулювання механізму соціального захисту населення

Суспільна потреба у пом'якшенні соціальних наслідків економічних реформ, попередження нових соціальних витрат неоліберальної соціальної політики дев'яностих років минулого століття призвела до створення в Україні нової соціальної системи – системи соціального захисту населення, у новому розумінні - соціальної підтримки людей, що потрапили в важку або перейшли в особливу життєву ситуацію, вживання профілактичних заходів щодо недопущення кризових ситуацій або з їхньої нейтралізації.

Документи, що регламентують механізми формування та функціонування соціальних служб, що визначають основні напрями їх діяльності, рівень державних гарантій, створено інфраструктуру соціального обслуговування, сформовано систему підготовки кадрів для системи соціального захисту.

Проте про декларовані державні преференції немає фінансового забезпечення, відсутній механізм реалізації багатьох норм законів, що перешкоджають їх застосування. Формування системи соціального захисту населення в регіонах не завжди узгоджується з особливостями та потребами соціуму. Відставання нормативно-правового та недостатність ресурсного забезпечення стримують інноваційний розвиток галузі та ефективний соціальний захист українців.

Сучасна галузь соціального захисту входить у нову соціальну реальність зі слабо підготовленими до інноваційної діяльності кадрами, які втратили актуальність видами соціальних послуг, фінансуванням мереж установ соціального обслуговування відповідно до потреб, не орієнтованими на кінцевий соціальний результат.[46, с.18-20]

На сьогодні соціальний захист населення України є багатопрофільною зосередженою системою, що гарантовано надає підтримку та соціальне

обслуговування кожному громадянину. Створено необхідну нормативно-правову базу, що регламентує всі напрямки діяльності Міністерства соціального захисту населення України в галузі соціального захисту населення, у повному обсязі виконується її фінансування.

Істотними напрямами діяльності галузі є:

- соціальне обслуговування мешканців країни;
- надання заходів соціального захисту населення;
- соціальна підтримка сім'ї, материнства та дитинства;
- соціальна реабілітація інвалідів, дотримання їх рівних прав та можливостей. Перспективи вдосконалення реалізації державної соціальної політики країни в галузі соціального захисту населення повинні ґрунтуватися на продовженні реалізації довгострокових цільових соціальних програм, що реалізуються останніми роками, за такими напрямами:
  - доступне середовище;
  - поліпшення та розвиток демографічної ситуації;
  - соціальна реабілітація осіб без певного місця проживання та осіб, що звільнилися з місць позбавлення волі; - розширення системи відпочинку та оздоровлення дітей.

Умови для зміни суспільства країни, особового значення визнає сучасне розв'язання проблем захисту населення, згідно конституції України.

Тому для того щоб були рекомендації і пропозиції для розв'язання питання що до формування і функцій системи захисту населення набув неймовірної актуальності.

Але, якщо взяти в увагу різні варіанти розгляду теоретичних та практичних питань, актуальною є проблема зазначеною сферою наукових досліджень, та розгляду вирішення питання.

Одним із напрямків сучасної державної соціальної політики є соціальний захист населення та, зокрема, його соціальне обслуговування. У зв'язку з цим, науково- актуальними та практично потрібними стають проблеми організації

соціального обслуговування, розширення номенклатури соціальних послуг, підвищення їх якості та своєчасності надання.

У даний час соціальне обслуговування населення представлено розгалуженою системою державних та недержавних організацій, серед яких є стаціонарні та нестаціонарні, традиційні та інноваційні. Всі вони покликані створювати умови для оптимальної життєдіяльності населення, сприяти його адаптації та інтеграції до соціуму. Проблема наукового обґрунтування соціальних послуг населенню в системі державного соціального обслуговування. Підвищення якості соціальних послуг є однією з умов та фактором сталого розвитку як місцевого соціуму, так і суспільства в цілому.

Найважливішою складовою держави є влада, яка забезпечує можливість впливати на життєдіяльність людей, їх поведінка у суспільстві. Відповідно до принципу розмежування повноважень у системі управління у сфері соціальної роботи виділяються державне та недержавне управління. До сфери державного управління належить управління соціальною роботою, діяльністю системи соціального захисту населення у та регіональному рівнях.

Реалізація тих напрямів соціальної політики України , які взаємопов'язані з такими структурними елементами соціального захисту населення, як соціальна підтримка та соціальне обслуговування, спирається на правові положення міжнародних законодавчих актів,яким приєдналася Україна.[47,с.21]

Виходячи з адміністративно-територіального устрою управління країни,системою соціального захисту населення складає трьох рівнях:

- державному рівні;
- краю, області, автономної освіти, міста державного підпорядкування;
- рівень району, міста.

Розглядаючи рівні управління у сфері соціальної роботи, можна констатувати, що у державному рівні формуються основні принципи політики соціального захисту населення; основи її законодавчої бази; методичні

нормативи. Органи місцевого самоврядування можуть приймати рішення про адресну соціальної підтримки окремих категорій населення, що проживає на території муніципальної освіти (наприклад, підтримка багатодітних сімей, безкоштовне шкільне харчування) за наявності коштів у бюджеті муніципальної освіти. Як правило, таке рішення приймається терміном на один рік або на короткостроковий період одночасно із затвердженням бюджету муніципальної освіти. Субвенції з регіону на реалізацію таких рішень міський округ чи район не отримує .

Яких висновків не приходили управлінські органи з питань оцінки результативності роботи державних та муніципальних установ, стає ясно, що сьогодні кардинально зростає роль таких наук, як соціологія, психологія, економіка у сфері подібної оцінки роботи установ.

Щодо виявлення думок і суджень споживачів про якість послуг, що надаються найбільшим аналітичним потенціалом соціологія, оскільки має вивіреним набір дослідницьких методик та орієнтована на пошук загальних тенденцій у розвитку соціально-економічної поведінки та свідомості населення. Високопродуктивна праця – високі доходи – гідна пенсія – ось що має стати основою соціальної захищеності громадян.

В цьому випадку об'єктом безпосереднього державного захисту стають так звані «слабкі соціальні групи», тобто. ті, які в силу об'єктивних причин не можуть захистити себе самі: діти, позбавлені піклування батьків, інваліди (насамперед, непрацездатні), самотні малозабезпечені та тяжкохворі люди похилого віку. Втручання держави мінімізується, оптимізується та стає посправжньому адресним .

Пріоритетні завдання, які ставить перед собою Уряд України, спрямован на перетворення у соціальній сфері, а саме:

- доступність та якість медичного обслуговування;
- доступність загальної та професійної освіти;
- підвищення захисту вразливих категорій населення, які не в змозі самостійно вирішити свої соціальні проблеми;

- створення для працездатного населення таких економічних умов, які дозволять їм за рахунок власних коштів покращити своє добробут та рівень життя.

Для реалізації такої моделі соціальної політики, реалізуються певні державні програми, такі як: «Розвиток охорони здоров'я», «Розвиток освіти», «Соціальна підтримка громадян», «Доступне середовище» та інші.[65]

Таким чином, радикальне політичне перетворення суспільного ладу у даний час супроводжується глибоким соціально-економічним кризою. У цих умовах головне завдання будь-якої держави – захистити найцінніше своє надбання – людину, тому виникає гостра потреба у розвитку системи соціального захисту населення.

На сьогодні день соціальний захист населення України являє собою багатопрофільну зосереджену систему, що гарантовано надає підтримку та соціальне обслуговування кожному громадянину.

Створено необхідну нормативно-правову базу, яка регламентує всі напрями діяльності Міністерства соціального захисту населення України в галузі соціального захисту населення в повному обсязі виконується її фінансування. Істотними напрямками діяльності галузі є:

- соціальне обслуговування мешканців ;
- Надання заходів соціального захисту населення; - соціальна підтримка сім'ї, материнства та дитинства;
- соціальна реабілітація інвалідів, дотримання їх рівних прав та можливостей. Перспективи вдосконалення реалізації державної соціальної політики в Україні в галузі соціального захисту населення повинні ґрунтуватися на продовженні реалізації довгострокових цільових соціальних програм, що реалізуються останніми роками, за такими напрямками:
- доступне середовище;
- Поліпшення та розвиток демографічної ситуації;

- соціальна реабілітація осіб без певного місця проживання та осіб звільнених із місць позбавлення волі;
- розширення системи відпочинку та оздоровлення дітей.

Заходи соціального захисту жителів України мають бути надані у вигляді компенсаційних виплат у сфері ЖКГ, доплат до матеріальної допомоги, посібникам, а також пенсіям.

Значна увага має концентруватися на підвищення якості життя громадян похилого віку у повному обсязі повинна здійснюється соціальна підтримка сім'ї та дітей за рахунок коштів бюджету. Важливою складовою напрямку є мережа установ соціального обслуговування населення, отже необхідно продовжувати удосконалення послуг таких установ.

Дані соціальні установи повинні мати сучасну матеріально-технічну базу. Суто важливу увагу слід приділяти професійній підготовці майбутніх працівників галузі: юристів, психологів, соціальних педагогів, оскільки фахівці цих професій допомагають позбавити згубних звичок, упорядкувати занедбане житло, влаштуватися на роботу, вчитися правильно вести діалог між собою і з дитиною, і обов'язковими складовими у цій роботі є професійні навички спеціалістів, здатність наблизити до себе людину, знайти до неї індивідуальний підхід та особистий моральний приклад.

Важливо та необхідно модернізувати діяльність реабілітаційних центрів для дітей та громадян з обмеженими можливостями – надавати комплекс заходів щодо соціальної, медичної, професійної реабілітації інвалідів відповідно до індивідуальних програм реабілітації для їхнього повноцінного життя в суспільстві. У більшості розвинених країнах світу, попри складнощі та труднощі розвитку, що супроводжують світову кризу, зберігається стратегічна лінія на реалізацію та збереження соціальних цінностей – суспільства масового споживання, держави загального добробуту, соціального справедливості, захищеності.

Лексика, відноситься до соціальної проблеми, вона дуже різноманітна і стосується різних сфер та галузі в житті суспільства. Насамперед, соціальні

підстави влади, соціальна функція державної політики, соціальна сфера як об'єкт цілеспрямованого розвитку різних структур (як державних, і недержавних), соціальне планування, програмування, соціальна стратегія, соціальна справедливість.

Мала увага влади до соціальної проблеми, збільшення рівня та якості життя, соціального самопочуття громадян та інших засад добробуту неминуче сприяє до втрати потенціалу розвитку, здійснюється зростанням критичного настрою та протесаних виступів з по відношенню до правлячої еліти. Не випадково у певний період виборчі кампанії користуються соціальними гаслами та різними політичними силами, незважаючи на явне марнослів'я.

Соціальна політика має бути суттєвою концентрацією всіх видів політики, бо вона спрямована на специфічний об'єкт – соціальні відносини. Здійснення та реалізація цілей утримання соціальної політики на практиці означає обмеженість масштабів абсолютної бідності, забезпечення матеріальними джерелами існування тих, хто ними не має з незалежних причин, надання медичної допомоги та рівного доступу до освіти, оздоровлення довкілля. В рамках заходів щодо вдосконалення реалізації державної соціальної політики необхідно виділити вирішення питань створення інфраструктури інновації у соціальній сфері, чинних бар'єрів для покращення соціальної сфери через механізми державного – приватного партнерства (ДПП), а також поширення передового досвіду соціальних ДПП проєктів.

Також, органам влади на різних рівнях необхідно вживати заходів щодо забезпечення рівнозначних умов доступу приватних інвесторів для надання послуг у соціальній сфері на умовах державно-приватного партнерства, а саме законодавчо закріпити визначення таких ключових понять, як державно - приватне партнерство та соціальний підприємець, та внести ряд поправок до законодавчих та нормативних актів, передбачивши при цьому:

- Спеціальні нормативно-правові регулювання державно-приватного партнерства щодо об'єктів, призначених для здійснення діяльності з

соціального обслуговування громадян та діяльність в інших галузях соціальної сфери, зокрема.

- З метою забезпечення збереження цільового призначення зазначених об'єктів, доступності соціальних послуг їх споживачам та якості надання соціальних послуг приватним партнером;
- Забезпечення переваги при проведенні публічних процедур укладання угоди державно-приватного партнерства щодо об'єкта соціального призначення приватним партнерам, які мають досвід здійснення діяльності з надання соціальних послуг відповідного виду або виступаючим у партнерстві з організаціями, які мають такий досвід;
- Заходи підтримки приватних партнерів, які пропонують створення об'єктів соціального призначення щодо проєктів повторного застосування;
- Неприпустимість виділення земельних ділянок для створення об'єктів соціального призначення на територіях, екологічний стан земель яких може бути неблагополучним для діяльності з надання послуг.

З метою створення правових умов для залучення приватних інвестицій у соціальну сферу та підвищення якості надання соціальних послуг необхідно розробити Концепцію розвитку державно-приватного партнерства у соціальній сфері, забезпечити широке суспільне обговорення, за підсумками яких доопрацювати Концепцію з урахуванням пропозицій, затвердити Концепцію та план заходів щодо її реалізації.

У рамках цієї Концепції рекомендується передбачити:

- пріоритетність сприяння розвитку державно-приватного партнерства в соціальній сфері з метою досягнення завдань соціально-економічного розвитку;
- варіативність форм державно-приватного партнерства у соціальній сфері; - Розширення повноважень муніципальних утворень при

прийнятті рішень про укладання угод державно-приватного партнерства у соціальній сфері з метою розвитку інфраструктури надання соціальних послуг, забезпечення доступності соціальних послуг їх споживачам та підвищення кваліфікації концепції;

- особливості державно-приватного партнерства у різних галузях соціальної сфери (соціальне обслуговування, охорону здоров'я, освіту, фізичну культуру та масовий спорт та інших); - розробку стандарту діяльності органів влади щодо розвитку державно-приватного партнерства у соціальній сфері.
- Також необхідно розглянути питання:
- про збільшення цільового фінансування в рамках державних та регіональних програм надання адресної соціальної допомоги незахищеним верствам населення (сім'ям, які мають неповнолітніх дітей, безробітним громадянам, особам, які звільнилися з місць позбавлення свободи), а також на проведення оздоровчої кампанії для дітей з малозабезпечених сімей, сімей “групи ризику”;
- створення механізмів підтримки громадян, які виховують дітей інвалідів, а також осіб, які перебувають під опікою та піклуванням;
- про розроблення нормативного правового акта, що передбачає стягнення - плати з батьків у розмірі частини отримуваної ними допомоги на дитину-інваліда у разі передачі її для проживання до дитячого будинку інтернат;
- розширення заходів соціальної підтримки сімей з дітьми інвалідами, які мають третій ступінь обмеження за всіма основними категоріями життєдіяльності;
- Безпосереднім виконавцям реалізації державної соціальної політики необхідно: - продовжувати проведення оцінки та моніторингу правозастосовної практики, а також своєчасного виявлення ризиків та за результатами цієї роботи;

- в умовах тенденції старіння населення та збільшення кількості людей похилого віку, які страждають на розлади інтелектуального та психічного здоров'я, передбачити під час підготовки стратегії дій на користь громадян літнього віку, спеціальні принципи та заходи щодо створення для них альтернативних стаціонарному обслуговуванню способів проживання, устрою та підтримці спорідненого догляду;
- вжити заходів для забезпечення у першочерговому порядку комплексної доступності (пандуси, поручні, засоби для інвалідів по слуху та зору та ін.) соціально значущих об'єктів, розташованих на території краю;
- розвиток альтернативних інтернату форм устрою та супроводжуваного проживання інвалідів, які страждають на хронічні інтелектуальні та психічними захворюваннями;
- опрацювати питання забезпечення гарантованого санаторно-курортного лікування інвалідів-візочників на території України за допомогою виведення окремих санаторіїв України із системи конкурсних закупівель та розподілу регіональних квот на дані путівки;
- передбачити вимоги щодо підвищення кваліфікації фахівців з роботі з сім'єю у частині обов'язкової сертифікації не рідше 1 разу на 5 років.
- Таким чином, для розвитку реалізації державної соціальної політики необхідно: - Актуалізувати та навести відповідно до норм законодавства регіональні нормативні правові акти у сфері державно-приватного партнерства та залучення інвестицій з метою забезпечення необхідних умов для реалізації проєктів державно-приватного партнерства у галузях соціальної сфери з метою розвитку та модернізації соціальної інфраструктури;

- сприяти формуванню компетенції та підвищенню кваліфікації службовців та з питань реалізації проєктів державно-приватного партнерства у соціальній сфері;
- організувати підготовку пілотних проєктів державно-приватного партнерства у соціальній сфері, у яких існує потреба розвитку інфраструктури соціальної сфери.[78, с.119-125]

Таким чином, можна зробити висновок, що кожен захід дозволить удосконалити управління соціальною політикою, спрямоване на створення умов для забезпечення життєво важливих інтересів населення та проведення заходів соціальної політики, забезпечення справедливості допомоги (за принципом «держава повинна допомагати лише тим, хто в цьому дійсно потребує»), а також створення інформаційної підтримки населення для того, щоб інформація про всі види соціального захисту та вартості наданих пільг стала доступнішою і наочною для жителів.

Головна мета вдосконалення реалізації державної соціальної політики – підвищення якості життя членів спільноти, їх соціального здоров'я.

У політиці забезпечення гідного життя закладено діалектична єдність двох соціальних засад: створення умов для нормальної роботи переважній більшості членів місцевих спільнот та пряма соціальна підтримка тих людей, причин не в змозі брати участь у продуктивній праці.

2.3. Шляхи формування ефективної моделі соціального захисту населення

Запропонована керівництвом країни стратегія модернізації та інноваційного розвитку України не може не торкнутися соціальної сфери. Коли ці процеси стосуються економіки, досягнуті науки і техніки, то вони відносно зрозумілі, але в нематеріальній галузі виникає питання про те, що є зразком та результатом бажаної модернізації. Мета полягає у виявленні специфіки формування моделі соціального захисту населення з урахуванням інноваційних та модернізаційних викликів сучасної України.

Соціальний захист населення є відносно новим поняттям у вітчизняних науках соціально-гуманітарного блоку, що у зв'язку з переходом України від планової економіки до ринкового господарства.

Тим не менш, словосполучення «соціальний захист» не має остаточного визначення, що обумовлено таким, що не склалося розумінням даної системи як соціального інституту та пояснює нестійкість та суперечливість підходів до цієї системи.

На підтвердження цієї тези слід навести приклад перекладу загальноживаного у світі терміна «social security» як "соціальне забезпечення". Як видно, цей переклад не є адекватним, оскільки іноземний термін може перекладатися як соціальна гарантія, соціальний захист, тобто. відображає страховий принцип організації соціального захисту, тоді як під соціальним забезпеченням прийнято розуміти радянську практику, що склалася, перерозподілу коштів державою на користь соціально незахищених категорій населення.

Нині у світовій науці. виділяється різні моделі соціального захисту населення. Одна з найпоширеніших класифікацій, що базується на критерії «ідеології» державного устрою, яка виділяє ліберальну модель (відділення соціального захисту від вільного ринку, прагненням до , зрівняльний підхід до соціальної допомоги).

Згідно з іншою, не менш відомою класифікацією американського дослідника, моделі соціального захисту залежно від ролі участі держави у соціальний захист поділяються на: «залишкову» або ліберальну модель; Модель індустріально-економічного розвитку або консервативну, корпоративістську; соціалістичну модель чи державно-перерозподільну.

Варто зазначити, що у світі є країни, де системи соціального захисту населення або немає взагалі, або вона перебуває у стадії формування. Варто визнати, що соціальна модель, характеризує позицію держави щодо по відношенню до суспільства (патерналістська, ліберальна, соціал-демократична тощо), – це наслідок, з одного боку, еволюції комплексу економічних, правових, релігійних і т.п. факторів і традицій, специфічних для кожної країни, з іншого – усвідомленого вибору самої держави.

При цьому загальною тенденцією, характерною для всіх західних країн, є напрям змін до організації соціального захисту населення, який полягає у звільненні центральних державних органів влади від значної частини соціальних функцій та їх перенесення на місцеві органи самоврядування.

Слід особливо вказати, що у Європі вже кілька десятиліть діє Європейська соціальна модель (ЄСМ), яка ґрунтується на ідеях соціальної справедливості та забезпечення основних прав людини.[89]

При цьому Європейський Союз визнає, що невирішеним залишається ціла низка проблем, критикує роль сучасної соціальної держави, бізнесу, організацій громадянського суспільства (насамперед профспілок), їх взаємини. Для нашого суспільства дуже важливим є питання про можливість та доцільність перенесення європейської моделі на Українську практику соціального захисту населення, але варто пам'ятати про те, що ЄСМ формувалася і розвивалася в умовах, яких в Україні немає й досі. Об'єктивні фактори, що впливають на розвиток системи соціального захисту населення з урахуванням специфіки українського суспільства полягають у рівні соціально-економічного розвитку України, її географічному положенні, демографічних характеристиках, історичних традиціях та розвитку Етнацентриської та Патерналістичної

політики. Крім того, важливою рисою українського суспільства, є наявність соціокультурних розколів різних рівнів та вимірювань, що опосередковують її своєрідність та внутрішній драматизм: цивілізаційний розкол на Захід та Схід, територіальний розкол на Центр та Периферію, стратифікаційний соціокультурний розкол на еліту та простолюду, світоглядний розкол на Правду та Кривду, шукання Добра у світі Зла.

Будь-яке суспільство створює власну модель розвитку та формує механізм її реалізації, спираючись на свої традиції та цивілізаційні цінності та з урахуванням ситуації, що склалася. Сучасна вітчизняна система соціального захисту населення базується, перш за все, на принципах гуманізму та соціальної справедливості, які стверджують самоцінність людської особистості, її право на свободу, розвиток своїх здібностей, гідну, повноцінну та щасливе життя незалежно від національних, расових, релігійних та інших індивідуальних чи соціальних особливостей. У сучасній Україні є доцільним виділяти такі форми соціального захисту населення, як соціальне забезпечення, соціальна допомога/підтримка, соціального-страхування та соціальне обслуговування.

Специфіка реалізації соціальної політики у сучасній Україні характеризується процесами її реформування та апробації найбільш ефективних процесів, що постійно йдуть моделей, націлених на подолання високої патерналістської ролі держави за вкрай слабко позначених громадських інститутах. Ці процеси здійснюються складно, суперечливо, і часто сприймаються населенням дуже болісно т.к. пов'язані зі спробами переходу від державної соціальної відповідальності до соціальної відповідальності індивідуального та змішаного типу.

У самій системі соціального захисту населення у даний час відзначаються такі процеси, як:

- децентралізація та демонополізація системи соціального захисту, що характерно, як було зазначено вище, для більшості західних країн;
- універсалізація проблем соціального захисту (збільшення чисельності тих, хто потребує соціального захисту);
- розширення спектра потреб у соціальний захист та потреба спеціалізації форм захисту та обслуговування населення;
- Посилення потреби в соціальному захисті;
- розвиток та підвищення ролі «малих форм» соціального захисту (сімейного, общинного тощо);
- залишаються проблемними питання компенсації соціальних пільг та облік пільговиків усіх категорій.

В Україні до цього часу не відбулося формування досить чітких підходів до реформування системи соціального захисту, що склалася: так, концепція соціальної держави, соціальна доктрина України, концепція вдосконалення системи соціального страхування та якості життя носять «пошуковий характер» і не є предметом обговорення у структурах виконавчої та законодавчої влади.

У зв'язку з цим зростає актуальність формування нової моделі соціального захисту, побудованої не стільки на очікуванні забезпечення всіх соціальних гарантій з сторони держави, скільки на особистій відповідальності громадянина, коли держава бере участь у соціальній підтримці певних категорій населення у чітко обмежених межах.

Вирішити це завдання непросто через те, що сучасна українська модель соціального захисту багато в чому зберігає елементи зрівняльної патерналістської моделі радянського типу. Як відомо, соціальна політика в СРСР поширювала соціальні пільги та гарантії на все населення. З іншого боку, на наш погляд, можна констатувати, що адаптаційний потенціал частини

українців є досить високим, виник новий соціальний тип активного індивіда, здатного долати обмеження сформованих видів зайнятості. У соціальній політиці України йде процес переходу від патерналістської до субсидіарної моделі, яка гарантує доступність та безкоштовність базових соціальних послуг для населення, насамперед, освіти та охорони здоров'я; перерозподіл соціальних витрат держави на користь найбільш уразливих груп населення за одночасного скорочення допомоги багатим сім'ям; скорочення соціальної нерівності; надання громадянам можливостей більше високого рівня соціального споживання за рахунок власних доходів.

Слід особливо відзначити, що на сьогодні день у розвитку вітчизняної системи соціального захисту екстенсивний етап завершено: створено мережу установ, визначено основні напрямки діяльності, цілі та завдання, види та форми. Настав час оптимізації, глибокого аналізу з використанням незалежних соціологічних досліджень: які функції варто розвивати, а від чогось, можливо, доцільно відмовитись. Потрібно надати право вибору самому клієнту; перейти від допомоги у вигляді натуральних продуктів до надання допомоги сертифікатів.

Особливий інтерес, у рамках цієї статті, представляє ставлення росіян до бажаної системи соціального захисту. У літературі наголошується, що питання про поширеність серед росіян цінностей колективізму, справедливості, солідарності та моральності досить дискусійні, оскільки своєї соціально-культурної складової України є країною, орієнтованою на індивідуалізм та багато в чому вестернізований. Наводяться й протилежні погляди. На тлі зростаючої соціальної диференціації та невпевненості у завтрашньому дні проступає ностальгія за стабільністю, за «бідною рівністю», справедливим розподілом суспільного багатства.

В результаті змін «патерналізм» у українській свідомості як і раніше домінує, прихильників сильного соціальної держави серед росіян набагато більше, ніж прихильників ліберальної моделі, а в масовій свідомості присутній значний масив цінностей, характерний для соціалізму та соціалістичного

способу життя (колективізм, порядок, патріотизм, справедливість, народовладдя, моральність).[90, с.303]

Протягом першого десятиліття ХХІ ст. у соціальному свідомості українців відбулася навіть подальша консервація патерналістських цінностей та практик поведінки, що було, своєю чергою, спровоковано посиленням ролі держави у соціальній сфері порівняно з 1990-ми рр. Вона також зазначає, що загалом питання про модернізації соціальної політики у цих умовах стає сумнівним, найближча перспектива пов'язана з відтворенням все тієї ж патерналістської моделі. Безумовно, в Україні вже не стоїть питання про реанімацію радянської моделі державного забезпечення, головна проблема полягає в тому, чи зможе держава ефективно виконувати широкий спектр соціальних функцій, коли його потенціал на тлі кризових проявів дедалі більше обмежується, а потреби населення у соціальному захисті зростають.

В умовах очікуваної лібералізації економіки перехід до нової соціальної політики передбачає відмову від патерналізму та формування ринку соціальних послуг з реальною конкуренцією їх виробників; підвищення якості цих послуг; зниження витрат за виробництво; зміна моделі соціального захисту від превалюючої соціальної підтримки до переважно соціального страхування з диференціацією ризиків та залежністю розмірів страхових виплат від страхових внесків; перерозподіл ролі держави та місцевого самоврядування.

Питання про те, яка саме модель соціальної політики найбільше адекватна для розвитку країни залишається відкритим, але очевидна потреба значних змін в обов'язках держави, підприємств та особистості, активізація ролі держави у соціальній сфері та регулюванні соціальних процесів.

При цьому у самій системі соціального захисту населення у даний час відбуваються:

- децентралізації та демонополізації
- системи соціального захисту, що характерно, як було зазначено вище, для більшості західних країн;

- універсализації проблем соціального захисту (збільшення чисельності тих, хто потребує соціального захисту);
- розширення спектра потреб у соціальний захист та необхідність спеціалізації форм захисту та обслуговування населення;
- посилення потреби в соціальному захисті;
- розвитку та підвищення ролі «малих форм» соціального захисту (сімейного, общинного тощо);
- залишаються проблемними питання компенсації соціальних пільг та облік пільговиків усіх категорій.

З виділених вище особливостей сучасної системи соціального захисту в Україні є можливим позначити два основних напрями її модернізації.

По-перше, необхідне завершення формування національної системи соціального захисту на основі соціальних стандартів, оскільки ефективний захист від соціальних та професійних ризиків забезпечується переважно за умов взаємозв'язку всіх видів соціального захисту. Відсутність єдиної системи соціального захисту веде до того що кожен її компонент виступає не як частина єдиного цілого, а як щось автономне.[86]

По-друге, необхідне посилення страхових принципів та механізмів соціального захисту, оскільки це впливає на те, наскільки страхові принципи будуть реалізовані у сфері забезпечення старості, медичного обслуговування, боротьби з безробіттям та інших секторах соціального захисту. Досі дуже велика роль держави при вирішенні соціальних проблем: під час кризи 90% витрат на боротьбу з безробіттям нашої країні фінансувалися державою.

З урахуванням такого підходу було б доцільно запровадити класифікацію на активні та пасивні види соціальної підтримки. Активні заходи соціальної допомоги призначені для стимулювання соціальної, творчої та трудової активності та спрямовані на самозабезпечення та саморозвиток особистості.

Удосконалення системи професійної підготовки та перепідготовки кадрів; Складання програм щодо сприяння зайнятості населення, у тому числі випускників навчальних закладів, жінок, які повертаються у трудову діяльність

після перерви, пов'язаної з доглядом за дитиною; розвиток підприємництва; квотування робочих місць для інвалідів та ін.

До пасивних заходів соціальної підтримки слід віднести прямі соціальні витрати на користь найбільш уразливих верств населення (інвалідів, громадян, які мають з об'єктивних причин доходи нижче за прожитковий мінімум, сімей з одним з батьків, вагітних жінок, молодих матерів, які перебувають у відпустці для догляду за дитиною, дітей).

Така модель соціального захисту населення дозволить уникнути односторонніх зобов'язань з боку держави до взаємних зобов'язань держави та громадянина, тобто. "До алгоритму соціальної дії"

Ця модель передбачає посилення принципу адресності соціальної підтримки населення щодо тієї категорії громадян, які справді відчувають об'єктивні економічні труднощі, але при цьому мають мотивацію до відновлення трудової активності та позитивних соціальних зв'язків.

У даний час відзначаються елементи активних видів соціальної підтримки діяльності органів соціального захисту населення: у 2020 р. почала впроваджуватись технологія надання підтримки на основі соціального контракту, наприклад, коли держава та сім'я укладають договір про надання останньої соціальної допомоги у вигляді грошових виплат, соціальних послуг або натуральної допомоги замість виконання заходів із соціальної адаптації сім'ї (пошук роботи за посередництвом центру зайнятості, участь у громадських роботах, тимчасовій зайнятості, добровільне лікування від алкогольної залежності, ведення особистого підсобного господарства, належне утримання житлового приміщення, догляд за дітьми та їх виховання).[91]

Таким чином, у даний час модернізаційні процеси в сучасній Україні здебільшого йдуть зверху, спільнота від імені соціальних працівників залишається об'єктом, а чи не суб'єктом модернізації. Суспільні уявлення про моделі соціального захисту характеризується патерналістськими уявленнями про роль держави у наданні соціальної допомоги.

Основні напрямки модернізації системи соціального захисту полягають у визначенні ролі держави в галузі організації та змісту соціального захисту населення; Формуванні у українців відповідальності за своє благополуччя та активної соціальної позиції щодо:

- самозабезпечення;
- посилення принципу адресності;
- розвитку соціального страхування та соціального партнерства;
- розвитку приватного сектора у соціальній сфері.

Для будь-якої країни, незалежно від її політичного устрою, головною частиною політики є соціальний захист населення. Кожна держава має певні географічні, історичні, культурні, економічні та інші ознаки, що визначають зрештою обрану модель соціального захисту. Не варто забувати і про те, що в ході еволюції одна система «запозичала» деякі елементи в іншій, тим самим поетапно створюючи національну, і як наслідок, утворюючи власну модель соціального захисту населення. Найбільш значними під час розгляду моделей соціального захисту є соціально – трудові відносини. На їх основі існує три основні моделі, що згруповані за певними ознаками. Модель соціального захисту побудована на основі обов'язкового соціального страхування працівника та як наслідок його матеріального достатку у разі страхового випадку.

Модель відрізняють такі характерні риси:

- по-перше, держава має надавати низку гарантій усьому населенню, роботодавці – соціальне страхування для найманих працівників і самі працівники користуватимуться добровільним особистим страхуванням;
- по-друге, державні гарантії виражені переважно як надання прожиткового мінімуму;
- по-третє, державна соціальна політика спрямована на охорону здоров'я, захист сім'ї та ліквідацію безробіття.

Ця модель побудована на двох основних принципах – рівність та повна зайнятість. Ця модель характеризується тим, що фінансування соціальних витрат здійснюється за рахунок податкових надходжень, при цьому діє прогресивна шкала оподаткування (усі сплачують однакову відсоткову частку від свого доходу, вона досягає 65%), діє галузеве договірне регулювання заробітної плати, держава з метою створення повної зайнятості регулює створення робочих місць.

Таким чином, до системи соціального захисту населення в індустріально розвинених країнах включено дві основні категорії - соціальне страхування та державне соціальне забезпечення. Функціонування даних систем здійснюється за чітко обраною моделлю, що гарантує населенню отримання всіх необхідних гарантій для життєдіяльності.

Поряд із європейськими та іншими країнами в Україні немає конкретної моделі соціального захисту населення. Соціальна політика України здійснюється за кількома напрямками:

- гарантії нормальних умов життя від народження та до старості;
- охорона здоров'я, умови життя, забезпечення житлом;
- Захист конституційних прав громадянина;
- забезпечення умов створення сім'ї, захист материнства та інших.

Відсутність чітко обраної соціальної моделі призвела до того, що в Україні немає певної стратегії соціальної політики, і, як наслідок, стався і «розрив» взаємозв'язків між державою та громадянином. Показники мінімальних гарантій (прожитковий мінімум, пенсії) як істотно відрізняються від європейських держав, а й виконують своїх функцій для російського населення.[92]

Рівень життя стрімко знижується, за новими даними служби статистики, загальна чисельність безробітних в Україні, що розраховується за методологією МОП, у січні 2021 року збільшилася приблизно на 5,9% - до 2 мільйонів 709 тисяч осіб, а рівень безробіття - з 7,2% до 7,6% економічно активного населення. При цьому чисельність офіційно зареєстрованих безробітних

протягом січня зросла на понад 1,2%, склавши 609 тисяч осіб. Чисельність населення, має середньодушові грошові доходи нижче прожиткового мінімуму, встановленого загалом Україні – 2,2 млн людей, яке частка у кількості населення 13,5 %. Середньодушові доходи українців у січні 2021 становили 14014 гривень, що нижче на 48,7% порівняно з груднем 2020 року. Реальна зарплата у січні 2021 року знизилася на 23,8% порівняно з рівнем грудня 2020 року.

Рівень життя в країнах, основою соціальної політики яких є перелічені вище системи, досить високий, населення захищене як мінімальними гарантіями, так володіють високою культурою в області добровільного особистого страхування.

У порівнянні з розвиненими країнами питома вага соціальних виплат на соціальний захист населенню в Україні майже втричі менша. Мінімальні гарантії у вигляді пенсій та допомоги по безробіттю істотно вказують на рівень життя кожної з країн, що порівнюються. По перерозподілу коштів між групами з високими і низькими групами доходів України посідає лідируючу позицію, але, на жаль, понад високий розподіл.

2.4.Науково-правовий механізм соціального захисту населення

Відповідно до Конституції України, Україна є соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та розвиток людини. З одного боку, воно має допомогти людині відбутися, здобути освіту, професію, знайти роботу та забезпечити себе та сім'ю, з іншого, у разі будь-яких ускладнень, соціально захистити людину, надати їй певний обсяг засобів для існування.

У багатьох державах світу накопичений значний досвід практичної реалізації сутності соціального захисту Уряду та соціального захисту громадян, створені організаційні структури, що гарантують дію правових органів та норм. У цій сфері функціонування країни багато нового, незважаючи на тривалість державного патерналізму в період соціалістичного будівництва. Річ у тому, що змінилася соціально-економічна природа суспільства та, відповідно, іншими стали взаємозв'язки між державою та громадянами.

В умовах ринкової економіки значна частина людей виявилася за межею бідності, соціальний захист для них залишається одним із основних джерел виживання. Водночас у принципах та організації соціального захисту населення багато неясного, несправедливого, формального. Нерідко виділені ресурси не доходять до адресата.

Нормативна нерегульованість, фінансова недостатність штовхає на теоретичне осмислення однією зі складних проблем сучасної дійсності. У деяких дослідженнях зроблено спробу осмислити деякі теоретичні проблеми та дати аналіз правового регулювання соціального захисту населення в сучасних умовах. Але проблема ще досить не проста. Вона потребує критичного та комплексного аналізу стану правового регулювання соціального захисту населення у взаємозв'язку з його організаційним, матеріальним та іншим ресурсним забезпеченням.

Соціальний захист є однією з фундаментальних проблем правової теорії та практики України, що формується у даний час в комплексний правовий інститут. Інститут соціального захисту взаємодіє з багатьма конституційно-правовими інституціями, одержуючи від них правову основу реалізації. Конституційно-правовими засадами інституту соціального захисту населення країни є норми, які встановлюють соціальну державність нашої держави, та правову рівність громадян. Також пряма дія конституції стосовно до прав та свобод людини як безпосередньо дієвих, які не відчужуються і належать кожному від народження; соціальну спрямованість державної політики, закріплення елементів соціального захисту, що відповідають нормам міжнародного права у галузі права і свободи людини, соціальне страхування, соціальне забезпечення, допомога, охорона здоров'я, природоохоронна, збереження історичної та культурної спадщини.[91]

Вихідним моментом правового регулювання соціального захисту є систематизація законодавства про соціальний захист. Відповідно система соціального захисту та управління повинна включати в себе розділи та підрозділи систематизованих правових актів та норм, які могли б бути упорядковані в рамках можливого Соціального Кодексу України.

Соціальне право як галузь міжнародного права характеризується постійним значним розширенням та відновленням його джерел відповідно до реформування соціального захисту права тим, що у літературі вкрай мало аналізу та коментарів джерел. Законотворча практика тут значно випереджає процес дослідження цих джерел, що, звісно, неспроможна не позначитися негативно на якості правової реалізації соціального захисту як такої.

Покладений в основу цього заходу принцип «допомога самому собі» формує установки для оцінки праці як засоби виживання порівняно з установкою на відшкодування державою доходів, що скорочуються. Соціально-психологічний резонанс, переконує людей не займати пасивну вичікувальну позицію, а самостійно добиватися перелому в складній ситуації, що склалася, енергійно шукати шляхи виходу з неї на сили, досвід, вміння працювати.

Як вважають фахівці, це положення справедливе і щодо верств населення, які на ринку праці, що формується, є неконкурентоспроможними (частина молоді, жінки, що особливо мають малолітніх дітей, інваліди, певною мірою – особи, що звільняються з місць позбавлення волі, а також демобілізовані з армійських рядів). Однак, не слід вважати, що повна зайнятість - це наділення всіх працездатних громадян роботою. Все працездатне населення та кількість бажаючих працювати представляють собою далеко ще не рівні величини.

По-перше, у всі часи були люди, вони є і зараз, які просто не хочуть нічого робити. Така категорія людей може бути постійною, а може і з тих чи інших причин поповнюватися змінним складом.

По-друге, досить значний прошарок у працездатному населенні складають так звані утриманці або люди, які живуть на дохід інших. Це найчастіше члени сімей, зазвичай, жінки. Вони матеріально забезпечені, або, принаймні, не претендують на різке збільшення прибутку. Їхня основна функція – підтримка сімейного вогнища.

По-третє, у будь-який час якась частина трудових ресурсів перебуває у мігруючому стані чи переоформляється іншу роботу. Вони також випадають з категорії зайнятих, хоча у вразливому становищі себе не вважають, бо пішли на зміну місця, як правило, цілком свідомо. Кількісно ці три групи можна визначити на основі експертних оцінок чи соціологічних обстежень.[93,с.77-84]

За вирахуванням цих груп населення вийде загальна кількість працездатного населення, яке потребує роботи або інші види суспільно-корисної діяльності. Треба наголосити, що запровадження ринкових відносин при використанні робочої сили в Україні вимагає активної законодавчої та нормативної роботи як на державному, і на регіональному рівнях.

Це поле діяльності державних органів, політичних партій та рухів, профспілок, підприємств, зацікавлених громадських об'єднань. І тільки на основу активізації праці можна по діловому підходити до проблем соціального захисту тих, хто справді не здатний працювати. Треба зживати соціалістичний стереотип, за якого держава була і повинна всім.

Правові механізми здійснення соціального захисту встановлюються в окремих федеральних законах, таких як про працю, зайнятість, пенсійне забезпечення, соціальне страхування, благодійну діяльність. Найважливішою тут є гарантованість соціального захисту громадян законодавством України, певний автоматизм застосування соціально-захисних норм громадян, забезпечуючи їм цим суб'єктивні соціальні права.

Держава Україна є констатуючою інстанцією, яка формує соціальні гарантії та забезпечує їх реалізацію, створює ефективно функціонуючу систему соціального захисту населення у загальнонаціональних масштабах, надає їй загальний суспільний характер, робить її невід'ємним атрибутом життя суспільства, найвищим надбанням нації. Так як забезпечення високого рівня соціальної захищеності всіх членів суспільства – не благодіяння, не благодійність держави, яке обов'язок, його соціальна функція.

Розглядаючи соціальний захист та підтримку як функцію держави та суспільства щодо забезпечення соціального становища людини, що склалася внаслідок впливу соціальних ризиків, що відповідає умовам, що впливає з його невід'ємних та загально визнаних соціальних прав, ми тим самим об'єктивно виходимо на тлумачення адекватного сучасним реаліям змісту соціально-захисної діяльності, у тому числі стосовно студентства.[94]

Поступальний розвиток України загалом і кожного окремого регіону — зокрема, неможливо без вирішення соціальних проблем населення, без урахування різноманітних потреб людей, розвитку їх здібностей та творчого потенціалу, створення умов для здорового способу життя, стабільності в суспільстві, оскільки тільки в цьому випадку можна сподіватися подальший соціальний прогрес.

Найважливішим механізмом сталого функціонування та руху на краще майбутнє будь-якої держави, її регіональних підсистем є ефективна система соціального захисту населення.

Сказане взагалі не викликає сумнівів серед учених, політиків чи практиків, проте концептуальне розуміння соціального захисту та відповідної

системи далеко не однозначно, що явно не сприяє її успішному розвитку, оскільки «цілісність і ефективність системи соціального захисту визначається органічним поєднанням обраної концепції соціального захисту та адекватного їй механізму».

Соціальний захист має стосуватися не тільки життя охоронних та споживчо-побутових аспектів життєдіяльності людей, а й трудових, політико-правових, морально-психологічних. Під системою соціального захисту населення ми розуміємо сукупність різноманітних елементів (ідеологічних, матеріальних, економічних, організаційно-управлінських та інших), взаємопов'язаних між собою та тим

або іншим чином беруть участь у процесі забезпечення членів суспільства деяким набором соціальних благ, згладжуючи соціальна нерівність. До основних елементів системи соціального захисту слід віднести самий соціальний захист (як комплекс заходів, спрямованих на усунення або згладжування соціальної нерівності, забезпечення всіх членів певним мінімумом соціальних благ), суб'єкти та об'єкти соціального захисту, механізми та показники, кожен з яких має власну складну структуру.

У переліку основних елементів системи соціального захисту особливе місце займають механізми, за допомогою яких здійснюються самі захисні процеси. Наукові та практичні уявлення про механізми системи соціального захисту (як та уявлення про її інші елементи) неоднозначні у зв'язку з їх різноманітністю. Ми солідарні з вченими, які при визначенні механізмів соціального захисту виділяють правотворчу, фінансово-економічну та організаційну діяльність. Отже, під механізмами соціального захисту розумітимемо сукупність економічних, організаційних та правових заходів, спрямованих на згладжування соціальної нерівності. Слід підкреслити, що будь-який механізм соціального захисту містить у собі три названі складові, але їх представленість та питома вага в механізмі можуть бути різними.

Наприклад, матеріальна допомога нужденним, на перший погляд, виглядає як суто економічна форма захисту, але вона передбачає і нормативне

забезпечення, і організаційні зусилля, хоча економічна складова, безумовно, у цьому у разі найбільш вагома. Характеристику трьох основних складових механізму соціального захисту населення на регіональному рівні пропонуємо розглянути на прикладі Донецької області.

По-перше, в рамках однієї статті неможливо описати всі можливі механізми соціального захисту, тому будуть представлені лише їх деякі фрагменти,

відображають стан справ в одному з провідних суб'єктів України у соціозахисній практиці, по-друге, виділення трьох складових механізму соцзахисту умовно, оскільки вони нерозривно пов'язані, впливають один з іншого і, як правило, на практиці нероздільні.

Правові основи механізму соціального захисту населення у тому, що захисна діяльність передбачає законодавче встановлення соціальних зобов'язань держави та їх сувору нормативну регламентацію. Законодавство встановлює цілі, завдання, принципи, напрямки, програми соціального захисту громадян; Чим більше заходів соціальної підтримки передбачено законодавством, тим ширша соціозахисна діяльність і вище за рівень захищеності населення.[95]

Головним гарантом соціального захисту громадян в Україні є Конституція України

«1. Україна - соціальна держава, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини.

2. В Україні охороняються працю та здоров'я людей, встановлюється гарантований мінімальний розмір оплати праці, забезпечується державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства та дитинства, інвалідів та літніх громадян, розвивається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії, допомога та інші гарантії соціального захисту».

Також, кожному громадянину гарантується соціальне забезпечення за віком, у разі хвороби, інвалідності, втрати годувальника, для виховання дітей та в інших випадках, встановлених законом.

Основні положення Конституції, що стосуються системи соціального захисту, підкріплюються цілою низкою законів, підзаконних актів та інших нормативно-правових актів, що утворюють той правовий простір, якому функціонує сьогодні механізм соціального захисту громадян .

Державний рівень нормативного регулювання соціального захисту доповнюється регіональним (а потім муніципальним та організаційним). Так, вже у Статуті Донецької області, вказується що соціальний захист населення здійснюється на основі сприяння,забезпечення зайнятості працездатного населення; запобігання зниження реальних доходів слабо захищених груп населення за рахунок створення системи соціальної адресної допомоги; розвитку державних та недержавних форм соціального страхування та пенсійного забезпечення; підтримки малозабезпечених груп населення у придбанні та утриманні житла;[49]

- створення умов та розвитку соціальної інфраструктури;
- матеріального та фінансового забезпечення законодавчо закріплених соціальних пільг;
- заохочення благодійної діяльності;

Стратегія соціально-економічного розвитку Донецької області до 2025, а також програма соціально-економічного розвитку до 2022 р., одним із головних завдань якого є підвищення ефективності системи соціального забезпечення, соціального захисту населення області. У даний час у Донецькій області створено солідну законодавчу базу, що стосується питань соціального захисту населення, яка налічує десятки регіональних законів.

З метою пом'якшення негативних наслідків соціальних проблем та підвищення рівня соціальної підтримки мешканців регіону шляхом вдосконалення регіонального законодавства у сфері соціальної підтримки та соціального обслуговування населення, підвищення якості та доступності соціального обслуговування Департаментом соціального захисту населення області у сфері соціальної підтримки та соціального обслуговування з 2005 р. частину повноважень із соціальної підтримки та соціального обслуговування

передано на виконання адміністраціям муніципальних утворень. Друга складова механізму соціального захисту – економічна. Будь-яка захисна діяльність вимагає матеріальних, фінансових витрат, економічного забезпечення. Роль економічної складової важко переоцінити, оскільки розміри соціального захисту обмежуються економічними можливостями суспільства виділяти при цьому необхідні кошти.

У принципі, джерелами фінансування соціального захисту можуть бути держава, підприємства та населення, чиї частки та роль залежать від багатьох обставин: прийнятої в країні економічної моделі, принципових підходів до реалізації соціальної політики держави, рівня добробуту населення, від національних особливостей, традицій тощо.

Багато вчених виділяють три основні принципи формування фінансових ресурсів соціального захисту:

- принцип страхування (фінансування за рахунок внесків),
- принцип забезпечення (фінансування за рахунок податків)
- принцип піклування (фінансування зі спеціальних фондів).

Щоправда, іноді вони називаються не принципами, а, наприклад, організаційно-правовими формами освіти грошових коштів чи напрямами фінансового забезпечення соціального захисту. Практично існує два види фінансових ресурсів суспільства, які використовуються в соціальних цілях: державні та муніципальні фінанси (бюджети суб'єктів України, місцеві бюджети, бюджети державних позабюджетних соціальних фондів) — з одного боку, та недержавні фінансові ресурси (кредитні ресурси, залучення коштів фірм та домогосподарств, потенціал некомерційного сектора, різних фондів) - з іншого.[96, с.18]

Фінансування захисних заходів забезпечують усі три рівні бюджету. Останніми роками фінансове забезпечення законів соціальної спрямованості, що приймаються в країні, покладається на регіональні бюджети. Через відмінності у рівні економічного розвитку регіонів, фінансове забезпечення соціальних заходів сильно відрізняється за суб'єктами України.[24]

2.5. Оцінка ефективності наукових підходів регулювання соціального захисту.

Світовий досвід у галузі оцінки ефективності державних органів управління показує, що ключовим аспектом підвищення ефективності діяльності державних службовців у багатьох країнах стає створення об'єктивної та комплексної системи індикаторів, відбивають виконання посадових обов'язків і рівень досягнення поставлених цілей, дозволяють сфокусувати увагу держслужбовців на основних пріоритетах органів влади. Для цих цілей широко використовуються різноманітні показники ефективності.

Під показником ефективності у найширшому сенсі розуміють описовий чи кількісний індикатор, що характеризує результат діяльності чи успішність руху до досягнення поставленої мети.[29]

Базовим поняттям системи індикативного планування є «індикатор» – інтегральний показник, який кількісно визначає якісні характеристики процесу. Індикатори визначаються як параметри меж, у межах яких система, що включає організаційні механізми, технологічні зв'язки, матеріальні та фінансові потоки, може стійко функціонувати та розвиватися. Оцінюючи чинники, які впливають на результативність системи соціального захисту громадян країни, зупинимось на впливі податків на аналізовану систему. Як відомо, джерела фінансування системи соціального захисту населення мають переважно податковий характер.

Індикатори або показники, що відображають результати діяльності державного органу, повинні відповідати таким вимогам:

- залежати значною мірою від діяльності самого державного органу та підрядних організацій;
- сукупність показників має становити систему, тобто. охоплювати всі основні способи розв'язання поставленого завдання;

- не призводити до спотворення діяльності організації, коли формальне виконання функцій веде до покращення звітності та погіршення реального стану справ;
- бути достовірними: спосіб збирання та обробки вихідної інформації повинен допускати можливість перевірки точності отриманих даних у процесі незалежного моніторингу;
- бути прозорими, тобто. визначення показника має забезпечувати однозначність його інтерпретації як фахівцями, і кінцевими споживачами послуг, включаючи індивідуальних споживачів;
- бути економічними, тобто. отримання звітних даних має проводитися з мінімально можливими витратами, що застосовуються показники повинні максимально ґрунтуватися на вже чинних програмах збору інформації;
- бути порівнянними, тобто. вибір показників слід здійснювати виходячи з необхідності безперервного накопичення даних та забезпечення їх сумісності у динаміці;
- бути своєчасними та регулярними: звітні дані повинні надходити з строго певною періодичністю та з незначним тимчасовим кроком між моментом збору інформації та терміном її використання.

В останні роки відбулися зміни у порядку фінансування системи соціального захисту. У 2020 р. розподіляється за бюджетам в такий спосіб:

- 15 % – до місцевого бюджету,
- 85 % – до бюджету суб'єкти держави;
- акцизи: 28% - у державний бюджет,
- 72% - у регіональний;
- З податку на прибуток, що оподатковується ставці 20%,
- 18% - у регіональний бюджет, 2% - у державний.

Отже, ці три податку поповнюють переважно бюджети суб'єктів країни, куди переважно падає тяжкість із соціальних виплат.

Прямий вплив на фінансування системи соціального захисту українців, зокрема, через державні позабюджетні соціальні фонди, надають внески на обов'язкове соціальне страхування: що більше податкова база, то більше вписувалося платежі. Але за цими платежами існує поріг максимальної суми: відсікання на рівні річного доходу в розмірі 317 тис. грн. 2014 р., тобто із сум, що перевищують цей поріг, внески 10% сплачуються лише до Пенсійного фонду. Суми щорічно коригуються виходячи з зростання середньої заробітної плати.

Проводячи аналіз впливу податкової складової стан системи соціального захисту, не можна не зупинитися на значенні податку на доходи фізичних осіб, особливістю якого у нашій країні є плоска шкала оподаткування, що сприяє посиленню соціального розшарування суспільства[13,с.9]

Ефективність системи соціального захисту громадян визначається підвищенням рівня життя населення. Дослідження Центру макроекономічного аналізу та короткострокового прогнозування визначають, що рівень добробуту населення визначається рівнем задоволення первинних потреб та матеріальним достатком та оцінюється показниками, до яких відносяться такі:

- Рівень реальних доходів населення (заробітні плати та пенсії);
- Децильний коефіцієнт фондів;
- Частка витрат на охорону здоров'я та освіту;
- Забезпеченість сфери охорони здоров'я;
- Рівень безробіття.

Розглянемо вплив рівня безробіття на результативність системи соціального захисту громадян. Критичне підвищення кількості безробітних призводить до зниження результативності соціального захисту, оскільки, крім зниження податкових надходжень на фонд оплати праці, призведе до зростання соціального навантаження на бюджет (збільшення виплат допомоги по безробіттю та потреби в інших соціальних гарантіях та допомозі). Крім того, знизиться споживання безробітними товарів та послуг, що, у свою чергу,

негативно вплине на економіку країни, тобто призведе до скорочення податків та скоротить надходження непрямих податків до бюджету.

Ця схема дієва лише у тому випадку, коли надходження до державного бюджету від податків та обов'язкових платежів мають досить велику частку в структурі дохідної частини бюджету, і не працює щодо країн, економіка яких не орієнтована на сферу матеріального виробництва.

На основі експертних оцінок було проведено логіко-економічний аналіз, в результаті якого було відібрано 15 факторів, що впливають на формування сучасної системи соціального захисту громадян України:

- 1) спрямованість державної соціальної політики;
- 2) законодавче закріплення основних положень соціального захисту;
- 3) поточний стан економіки, що визначає рівень соціальних видатків держави;
- 4) вибір моделі соціального захисту;
- 5) демографічна ситуація у країні;
- 6) рівень стратифікації суспільства;
- 7) розвиненість страхового ринку на країні;
- 8) ступінь розвитку фондового ринку та його інструментів;
- 9) обсяг фінансування соціального захисту населення;
- 10) ступінь інвестиційної привабливості елементів соціального захисту;
- 11) розвиток недержавної системи соціального захисту;
- 12) особливості соціально-трудових відносин;
- 13) розподіл відповідальності за бюджетними рівнями;
- 14) бюджетно-податкове регулювання соціального захисту;
- 15) кількість суб'єктів соціального захисту.

Висновок по другому розділу.

Таким чином, соціальний захист як політика держави щодо забезпечення прав та гарантій у сфері рівня життя покликана забезпечити задоволення потреб людини: права на мінімально достатні кошти життєзабезпечення, на

працю та відпочинок, захист від безробіття, охорону здоров'я та житла, на соціальне забезпечення по старості, хворобі та у разі втрати годувальника та багато іншого.

Вибір теми випускної кваліфікаційної роботи не випадковий, оскільки соціальний захист та соціальне обслуговування громадян – це найбільш чутлива, але потрібна та актуальна сфера діяльності. Як було згадано вище, сенс соціального захисту населення полягає у зменшенні негативного впливу факторів, що знижують якість життя населення, а також у забезпеченні умов для покращення якості життя громадян, особливо найменш захищених категорій.

Отже, побудова оптимальної структури органу державної влади та територіальної системи управління сферою, є одним з важливих аспектів, для ефективного керування системою соціальної допомоги та захисту населення.

Розглянуто питання, що стосуються сутності та принципів соціального захисту населення, вивчений закордонний та вітчизняний досвід соціального захисту населення. Також було досліджено нормативні та теоретичні засади управління системою державного соціального захисту населення та охарактеризовано систему соціальної допомоги населенню України.

Досліджено діяльність Міністерства соціальної політики України як основного органу державної влади у системі соціальної допомоги та захисту населення регіону, на підставі чого, запропоновано підхід до оцінки трудомісткості виконуваних органом влади функцій у системі соціальної допомоги населенню..

Розроблено пропозиції щодо вдосконалення структури органу влади та територіальної системи соціальної допомоги та захисту населення України. Наведено аналіз основних напрямів соціального захисту в Україні, зокрема, вивчено проблеми галузі, можливі шляхи розв'язання поставлених перед галуззю завдань.

Висунута гіпотеза дослідження знайшла своє підтвердження. Підвищення ефективності структури органу влади та територіальної

системи соціального захисту та допомоги населенню є основою удосконалення державної соціальної політики.

Удосконалення управління територіальною системою соціальною захисту та допомоги населенню необхідно ґрунтувати на методичному підході оцінки ефективності її функціонування.

Розподіл завдань управління та оцінка трудомісткості функцій у галузі соціального захисту та допомоги населенню є ефективним способом оптимізації системи керування сферою.

Основні висновки та пропозиції, сформульовані у дослідженні, розширюють теоретичну базу для вирішення проблеми побудови ефективної системи управління у сфері соціального захисту та допомоги населенню.

Рекомендації щодо вдосконалення соціального захисту населення, запропоновані у випускній кваліфікаційній роботі, містять заходи з удосконалення системи контролю та підвищення ефективності галузі, реалізація яких допоможе забезпечити якісне та кількісне покращення надання послуг населенню в Україні.

РОЗДІЛ 3 РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

3.1 Досвід у світі функціонування системи соціального захисту та можливості його використання в Україні

Соціальний захист населення є певною системою управління, спрямованою на досягнення балансу суспільних та особистих інтересів.

Система управління соціальним захистом у більшості країн і в Україні будується за схемою «внески-фонди-виплати» (накопичувальне фінансування пенсій, а не фінансування за рахунок поточних внесків), тому якщо брати до уваги всю систему, включаючи початковий етап (внески), то взаємозв'язки ускладнюються і керуюча система є сукупністю елементів, куди входять державні соціальні позабюджетні фонди, Федеральне казначейство, податкові інспекції, роботодавців, працівників.[74]

Розглянемо елементи соціального захисту як системи управління - об'єкт (сукупність елементів, що включає державні позабюджетні соціальні фонди, податкові інспекції, роботодавців, громадян, соціальні служби, бюджети всіх рівнів); суб'єкт (індивіди та соціальні групи); механізм управління: названі принципи діяльності соціального захисту, виявлено економічні регулятори та економічні методи системі соціального захисту, фінансові важелі управління соціальним захистом, до яких автор відніс: тарифну політику, яка залежить від оцінки ризиків, зокрема у соціальному страхуванні; заробітну плату; податки; відсотки; розмір бюджетного дефіциту; галузеві фінансові показники; інфляцію; коефіцієнт заміщення заробітної плати пенсією; прожитковий мінімум та ін.[26]

Багато функції соціального захисту дублюються та ускладнюються, що веде до надмірного їх фінансування. Наприклад, один і той же страховий

випадок (захворювання) обслуговується двома позабюджетними фондами – (оплата лікування) та (оплата лікарняних листів).

Ускладнення системи управління соціальним захистом багато в чому зумовлено старінням населення. Так, зміна структури охорона здоров'я сталася у зв'язку з появою геронтологічної допомоги. Враховуючи вищевикладене, видозмінену структуру управління соціальним захистом громадян країні, що дозволяє прибрати функції що дублюють(ведення єдиної бази даних) та знизити витрати на її фінансування.

Єдиний фонд, на регіональному рівні створити службу, що контролює надходження та витрачання коштів із підтримки безробітних, сім'ї, дітей, жінок, допомога. Все це може фінансуватися з держбюджету, слід закріпити за регіональними бюджетами.[30, с.14-17]

Запропоновано також виділити окремим рядком у державному бюджеті розвиток ІТ у соціальному захисті з метою підвищення ефективності управління та посилення контролю за витрачанням коштів.

Перейдемо до основних характеристик систем соціального захисту у світі:

1. Групи населення, які охоплюються системами соціального захисту.
2. Потреба державних посібниках.
3. Індксація пенсій та допомог.
4. Багатоярусні системи соціального захисту.
5. Оподаткування пенсій та допомог.
6. Методи фінансування.
7. Рівень забезпечення.

Забезпечення адекватного рівня соціального захисту більшості населення в рамках базових державних пенсійних систем може бути досягнуто лише за умови запровадження додаткового пенсійного забезпечення за пенсійними систем компаній або в рамках приватного страхування.

З іншої сторони, мета збереження прийнятних стандартів життя у похилому віці полягає в тому, щоб пенсії за державними пенсійним системами

могли, наскільки можливо, зберегти рівень життя, досягнутий у період трудового життя. За ступенем пом'якшення соціальної нерівності у суспільстві розвинені країни можна поділити на: систему «загального благоденства» (Німеччина, Швеція); "все для пенсіонерів" (Японія, Великобританія); інші.

Таким чином, соціальний захист скрізь фінансується переважно за рахунок державного бюджету (тобто високих податків), коштів фізичних осіб (меншою мірою) та коштів підприємств (це стосується пенсійних виплат у деяких країнах. Економіка є матеріальною основою розв'язання всіх соціальних завдань. Для їх вирішення в кожній країні створюється система соціального захисту населення та визначається її місце у макроекономіці держави.

Основні принципи діяльності механізму соціального захисту населення обумовлені вимогами економічних законів та закономірностей розвитку соціальної держави :

- 1) суспільної доцільності;
- 2) економічну ефективність;
- 3) економічну справедливість;
- 4) пріоритету державних засад;
- 5) економічної самостійності місцевих органів з урахуванням розмежування повноважень суб'єктів управління.

Також у теорії відзначаються такі економічні принципи, як принцип мотивації оплати праці, підвищення якості життя та ін. На перелічених вище принципах засновано соціальний захист населення як система, що пронизує всі рівні держави. Відповідно до цих принципів діє механізм офіційної захисту населення, виявляючись як економічних регуляторів у системі соціального захисту , соціально-економічних методів у технології соціальної підтримки населення.

Економічні методи соціальної роботи займають одне з центральних місць у механізмі соціальної підтримки, бо вони впливають на основні аспекти системи соціального захисту, одного боку, спонукаючи особистість до самореалізації її потенційних можливостей та самозабезпечення, з іншого боку,

надаючи людині, сім'ї, групі конкретну соціально-економічну підтримку за умов кризової ситуації. Соціально-економічні методи на державному рівні вирішують здебільшого обидві ці завдання через правову та соціально-економічну політику, створення правових та економічних умов, що стимулюють активну працездатну частину суспільства самостійно забезпечувати добробут свій, своєї сім'ї та всього суспільства.

У технології соціальної підтримки соціально-економічні способи – це методи досягнення соціальних цілей з урахуванням економічних принципів. А соціальна мета полягає у забезпеченні єдності інтересів суспільства, груп та окремих особистостей. Принципи завжди об'єктивні, але методи реалізації рухливі і суб'єктивні, багато в чому залежать від конкретної економічної обстановки у суспільстві, від суб'єкта технології. Правильність застосування економічних методів у технології соціальної роботи оцінюється їхньою ефективністю, тобто досягненням найбільшого соціального ефекту для клієнта та суспільства при оптимальних витратах економічних засобів[69,с 15-23].

3.2 Соціальний захист населення в умовах пандемії

Попри досягнутий за останні роки прогрес у розширенні соціального захисту багатьох частинах світу, після настання пандемії COVID 19 багато країн, як і раніше стикаються з серйозними викликами у прагненні перетворити право людини на соціальне забезпечення у реальність всім. У цьому розділі представлено глобальний огляд прогресу, досягнутого у всьому світі за останнє десятиліття з погляду розширення соціального захисту та створення заснованих на правах систем соціального захисту, включаючи мінімальні рівні соціального захисту за умов пандемії COVID19.

Тим самим він вносить важливий внесок у функціонування системи моніторингу Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року.

Слідують п'ять висновків:

Пандемія розкрила нерівність, що глибоко вкоренилася, і значні прогалини в охопленні, повноті та гідному рівні соціального захисту у всіх країнах. Вона посилює повсюдно поширені виклики, такі як високий рівень економічної незахищеності, хронічна бідність, зростаюча нерівність, широкий масштаб неформальності та крихкість суспільного договору. Криза також оголила вразливість мільярдів людей, які, як здавалося, жили відносно благополучно, але виявилися незахищеними належним чином від викликаних ним соціально-економічних потрясінь.[82]

Зіткнувшись із соціально-економічними наслідками пандемії, політичним діячам стає важко не помічати групи населення, у тому числі дітей, людей похилого віку, осіб, що забезпечують безкоштовний догляд, жінок та чоловіків, що беруть участь у різних формах зайнятості та неформальній економіці, які були недостатньо захищені або повністю не захищені у межах існуючих програм соціального захисту. Виявляючи ці виклики, доповідь показує, що

пандемія підштовхнула країни до безпрецедентних дій у сфері політики, насамперед, соціального захисту.

У політиці соціального захисту пандемія COVID-19 викликала небачену реакцію . Уряди мобілізували можливості соціального захисту як першочерговий заходи, покликані захистити здоров'я, зайнятість та доходи населення, а також забезпечити стабільність у суспільстві. Там, де це необхідно, вони розширили охоплення раніше незахищені групи, що підвищили розмір чинних виплат або ввели нові допомоги, адаптували механізми адміністрування та обслуговування та залучили додаткові фінансові ресурси.

Проте, незважаючи на певну міжнародну підтримку, багатьом країнам з низьким та середнім рівнем доходу – на відміну від країн із високим рівнем доходу – насилу вдається забезпечувати достатній соціальний захист та фінансове стимулювання, щоб стримати несприятливі наслідки пандемії; в результаті виникає «дефіцит фінансових стимулів» головним чином через значні прогалини в охопленні та фінансуванні.

Відновлення соціальної сфери та економіки залишається невизначеним, та вирішальне значення, як і раніше, надаватиметься збільшенню витрат на соціальний захист.

У останніх прогнозах МВФ попереджає про нерівномірне відновлення, при якому більш багаті країни переживають швидкий економічний підйом, а країни з більш низькими доходами втрачають нещодавно завойовані позиції у сфері розвитку. Повсюдне, орієнтоване на людину відновлення залежить від справедливого доступу до вакцин.

Це нагальна необхідність як моральної властивості, а й суспільної охорони здоров'я: глибока прірва з погляду доступності вакцин спровокує появу нових мутацій вірусу, які нівелюватимуть позитивний ефект від вакцин у сфері громадського охорони здоров'я у всіх частинах світу. Проте вже зараз несправедливий доступ до вакцин, зяючий дефіцит фінансового стимулювання в рамках антикризового реагування, невиконані заклики до глобальної солідарності, зростання бідності та нерівності, скорочення витрат в умовах

режиму жорсткої економії - все це віщує нерівномірний характер відновлення. У такому сценарії багато хто буде кинутий на свавілля долі та застопориться прогрес на шляху до реалізації порядку денного до 2030 року та забезпечення соціальної справедливості країни перебувають на роздоріжжі щодо траєкторії розвитку їх систем соціального захисту.

Якщо крізь кризу і пробивається промінь світла, то це переконливе нагадування про найважливішої ролі інвестицій у соціальний захист; при цьому багато країн стикаються зі суттєвими бюджетними обмеженнями, майже всі країни, незалежно від рівня їх розвитку, стоять перед вибором: чи приймати амбітну стратегію з метою посилення систем соціального захисту або, піддаючись бюджетному або політичному тиску, погодитися на мінімалістський підхід, який полягає в скорочення ресурсів, що виділяються на соціальний захист.

У політичному плані країни можуть скористатися вікном, відкритим пандемією, та ґрунтуючись на вжитих заходах антикризового реагування, зміцнити системи соціального захисту, послідовно усуваючи прогалини з метою захисту кожної людини та від системних потрясінь і від звичних ризиків життєвого циклу. Це вимагає активізації зусиль з створення загальних, комплексних, гідних та стійких систем соціального захисту, включаючи гідний мінімальний рівень соціального захисту, який гарантує всім хоч би базове соціальне забезпечення протягом усього життя. Альтернативою є поступка мінімалістському підходу, який не забезпечує інвестиції в соціальний захист і тим самим заганає країни в тупикову ситуацію «розвитку з низькими витратами та малою користю для людини». Це обертається упущеною можливістю для зміцнення систем соціального захисту та перебудови суспільства на користь кращого майбутнього.[97]

Забезпечення соціального захисту із загальним охопленням та реалізація прав людини на соціальне забезпечення для всіх є наріжним каменем орієнтованого на людини підходу до досягнення соціальної справедливості. Це допомагає запобігати бідність та стримувати нерівність, розширювати людські

можливості та підвищувати продуктивність, зміцнювати гідність, солідарність та справедливість та надавати нову силу громадського договору.

У 2020 році лише 46,9% населення світу реально могли скористатися хоча б одним посібником системи соціального захисту, а решта 53,1%, тобто цілих 4,1 млрд людей, були позбавлені будь-якого захисту. За цим середньосвітовим показником ховається значна нерівність між регіонами і всередині регіонів: показники охоплення Європі та Центральній Азії (83,9%) та Північній та Південній Америці (64,3%) вище за середньосвітовий рівня, а в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (44,1%), арабських державах (40,0%) та Африці (17,4%) прогалини в охопленні набагато ширші.

Доступ до медичного обслуговування, допомоги з хвороби та допомоги з безробіття набуває особливого значення під час пандемії. Хоча майже дві третини населення земного кулі захищені завдяки участі у тій чи іншій програмі охорони здоров'я, зберігаються значні прогалини в охопленні та гідному рівні виплат.

Щодо захисту доходів на випадок хвороби та безробіття, прогалини в охопленні та гідному рівні виплат ще більше помітні. Приблизно у третини осіб працездатного віку стабільність доходів у разі хвороби забезпечена законодавством; при цьому менше п'ятої частини безробітних світу фактично отримують виплати з безробіття. Прогалини в охопленні, повноті та гідному рівні виплат систем соціального захисту пов'язані зі значним дефіцитом інвестицій у соціальний захист, особливо в Африці, арабських державах та Азії. Країни витрачають на соціальний захист (крім охорони здоров'я) в середньому 12,9% ВВП, але за цим показником ховаються великі відмінності. Країни з високим рівнем доходу витрачають у середньому 16,4%, тобто вдвічі більше, ніж країни з рівнем доходу вище середнього (8%), у шість разів більше, ніж країни з рівнем доходу нижче середнього, та у 15 разів більше, ніж країни з низьким рівнем доходу (2,5% та 1,1% відповідно).

З початку кризи COVID-19 дефіцит фінансування для встановлення мінімальних рівнів соціального захисту збільшився приблизно на 30% через

збільшену потребу в медичних послуги та заходи щодо забезпечення стабільності доходів, а також внаслідок скорочення ВВП на тлі кризи.

Щоб гарантувати хоча б базовий рівень соціального забезпечення за допомогою мінімального рівня соціального захисту, що встановлюється в національному масштабі, країнам з рівнем доходу нижче середнього щорічно потрібно інвестувати додатково 362,9 млрд дол. США, а країнам з рівнем доходу вищим за середній – додатково 750,8 млрд дол. США, що еквівалентно відповідно 5,1% та 3,1% ВВП двох груп країн. Країнам із низьким рівнем доходу потрібно інвестувати додатково 77,9 млрд дол. США, тобто 15,9% ВВП.[83]

Пандемія COVID19 загрожує досягнутому протягом багатьох років прогресу на шляху реалізації цілей у сфері сталого розвитку (ЦУР), зводячи нанівець успіхи у скороченні масштабів бідності. Вона також оголює вже існуючі серйозні прогалини у захисті в усіх країнах та не дозволяє директивним органам ігнорувати хронічний дефіцит соціального захисту певних груп, зокрема неформальних працівників, мігрантів та осіб, які здійснюють неоплачуваний догляд.

У всьому світі криза викликала безпрецедентну, хоч і нерівномірну, реакцію в області соціального захисту Країни з вищим рівнем доходу мали більше можливостей для мобілізації чинних систем або запровадження нових надзвичайних заходів, спрямованих на приборкання наслідків кризи для здоров'я, робочих місць та доходів населення.

Здійснення заходів реагування виявилось складнішим завданням у країнах з низьким рівнем доходу, які були вкрай погано підготовлені і мали менші можливості для політичного маневру, особливо у галузі макроекономічної політики.

Соціальний захист дітей залишається обмеженою, незважаючи на її вирішальне значення для розкриття їхнього потенціалу.

Основні факти:

- Переважна більшість дітей, як і раніше, позбавлені ефективного доступу до соціального захисту, і лише 26,4% дітей світу отримують соціальну допомогу. Ефективне охоплення особливо вузький у низці регіонів – 18% в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, 15,4% в арабських держав і 12,6% в Африці.
- Позитивний розвиток подій останнім часом характеризується наданням загальних чи дитячих посібників у кількох країнах та підвищенням уваги в умовах кризи COVID-19 до життєвого значення інклюзивних систем соціального захисту, якісних послуг з догляду за дітьми та необхідності забезпечити соціальну захист осіб, які здійснюють догляд.
- У середньому національні витрати на соціальний захист дітей надто низькі: вони становлять лише 1,1% ВВП порівняно з 7% ВВП, які витрачаються на виплату пенсій.
- В регіонах світу з найбільшою часткою дітей у складі населення та найбільшими потребами у соціальному захисті рівні охоплення та обсяги витрат є одними з найнижчих, особливо у країнах Африки на південь від Сахари (0,4% ВВП).
- Для вирішення проблеми різкого зростання дитячої бідності, породженої пандемією COVID-19, усунення прогалин в охопленні соціальним захистом та досягнення оптимальних результатів на користь дітей та суспільства директивним органам необхідно прийняти комплексний, системний підхід, що передбачає виплату допомоги на дітей та надання послуг догляду за дітьми, надання батьківських відпусток та забезпечення доступу до медичних послуг.
- Соціальний захист жінок та чоловіків працездатного віку не забезпечує достатній захист від основних ризиків.

Основні факти:

- **Материнство.** Деякі країни досягли рішучого прогресу у забезпеченні загального або майже загального ефективного охоплення вагітних жінок та матерів. Незважаючи на позитивний вплив підтримки вагітних жінок на процес розвитку, лише 44,9% жінок з новонародженими дітьми у світі отримують грошову допомогу у зв'язку з вагітністю та пологів.
- **Хвороби.** Криза продемонструвала важливість забезпечення стабільності доходів на випадок хворі, включаючи карантин. Проте лише третина населення працездатного віку світу захищена законодавством у разі хвороби.
- **Інвалідність.** Частка осіб з важкими формами інвалідності у світі, які отримують допомогу непрацездатності, що залишається низькою – 33,5%. Важливо те, що в низці країн діють загальні програми виплати допомоги з непрацездатності.
- **Виробничий травматизм.** Лише 35,4% усіх працюючих у світі мають ефективний доступ до виплат системи соціального захисту у разі травми на виробництві. Багато країн визнали COVID 19 джерелом виробничого травматизму: вони прагнуть полегшити та прискорити доступ до супутніх виплат системи страхування виробничого травматизму, особливо працівників, зайнятих у секторах із найвищим рівнем ризику.
- **Захист у разі безробіття чи втрати доходу.** Лише 18,6% безробітних у світі охоплено соціальним захистом на практиці і таким чином фактично отримують виплати за безробіття. Це, як і раніше, найменш розвинена галузь соціального захисту. Проте пандемія висвітлила на вирішальній ролі програм соціального захисту у разі безробіття для збереження робочих місць та доходів на основі програм захисту робочих місць та виплат з безробіття.

- Оцінки видатків показують, що лише 3,6% світового ВВП витрачається на державну соціальний захист населення, що забезпечує стабільність доходів осіб працездатного віку.

Соціальна охорона здоров'я: важлива частина загальної системи охорони здоров'я. Значного прогресу було досягнуто на шляху до розширення охоплення населення: майже дві третини населення світу користуються захистом у межах тієї чи іншої програми. Проте доступності медичного обслуговування, як і раніше, перешкоджають оплата медичних послуг з власної кишені, фізичні відстані, обмеження у складі, якості та прийнятності медичних послуг, тривалий час очікування та супутні витрати, такі як втрати робочого дня. Криза COVID-19 виявила недоліки, що стосуються адекватності послуг, що надаються, і необхідність скорочення витрат з власної кишені.

Колективне фінансування, об'єднання ризиків та підхід, заснований на дотриманні прав людини є ключовими умовами, що забезпечують ефективний доступ до послуг охорони здоров'я всім за умов соціальних потрясінь. Принципи, передбачені нормами МОП, як ніколи актуальні як віхи на шляху до загального охоплення послугами охорони здоров'я, особливо в поточних умовах, що склалися в громадську охорону здоров'я. У пріоритетному порядку необхідно розширювати збір даних про законодавче охоплення та підвищувати їх якість, щоб можна було відстежувати прогрес у сфері охоплення та справедливого розподілу.

Велике значення надається інвестиціям, покликаним підвищити доступність якісних медичні послуги. Пандемія COVID19 додатково оголила необхідність спрямування інвестицій у медичні служби та покращення координації всередині всієї системи охорони здоров'я. Вона привертає увагу до проблем найму, розстановки, утримання та захисту досить добре навчених, оплачуваних та мотивованих медпрацівників, які можуть надавати якісні медичні послуги.

Для більш ефективного вирішення основних завдань охорони здоров'я необхідно зміцнювати зв'язку та покращувати координацію між механізмами

доступу до медичних послуг забезпечення стабільного прибутку населення. Криза COVID-19 ще яскравіше висвітлила роль системи соціального захисту у формуванні моделей поведінки на користь профілактики та взаємодоповнюваності програм охорони здоров'я та виплат допомоги по хворобі. Узгоджені підходи особливо необхідні щодо особливих та нових потреб, включаючи мобільність населення, тягар тривалих хронічних хвороб і старіння населення. Вплив COVID-19 на населення похилого віку ще раз наголосив необхідність координації дій систем охорони здоров'я та соціальної допомоги.

Рішуче рухатися до загальної соціальної захист для досягнення соціальної справедливості у майбутньому. Пандемія COVID-19 ще раз підкреслила життєве значення забезпечення соціального захисту загальним охопленням. Вкрай важливо, щоб країни – уряди, соціальні партнери та інші зацікавлені сторони – протистояли тиску повернутися до мінімалістського підходу та щоб вони прийняли шлях до амбітної стратегії соціального захисту, спрямованої на боротьбу з продовжується пандемією та забезпечення орієнтованого на людину відновлення та інклюзивного майбутнього.

На цьому шляху можна виділити кілька пріоритетів:

- Заходи соціального захисту у відповідь на COVID-19 повинні зберігатися доти, доки криза не вщухне і не почнеться повноцінне відновлення. Це вимагатиме подальших інвестицій у системи соціального захисту з метою підтримки рівня життя, забезпечення справедливого доступу до вакцин та послуг охорони здоров'я, запобігання подальшого економічного спаду. Забезпечення справедливого та своєчасного доступу до вакцин має вирішальне значення для охорони здоров'я населення та процвітання всіх країн та народів. У взаємопов'язаному світі від цього залежить справді інклюзивне відновлення.

- Не повинно бути спокуси повернутися до бюджетної консолідації, щоб покрити величезні державні витрати, спричинені пандемією COVID-19. Попередні кризи показали, що жорстка економія залишає глибокі соціальні шрами і завдає біль вразливим верствам суспільства. І навпаки, прагнення

забезпечити орієнтоване на людину відновлення, що дозволяє створювати робочі місця та розгортається відповідно з медичними, соціальними, екологічними та кліматичними цілями, може сприяти стабільності доходів, створенню робочих місць та зміцненню згуртованості суспільства, розширення податкової бази та фінансування соціального захисту із загальним охопленням.

- На тлі руйнівних наслідків пандемії з'являються проблски надії на те, що загальна психологія змінюється. Оголив властиву кожній людині вразливість і явно позначивши, що наш індивідуальний добробут нерозривно пов'язаний із колективним благополуччям та безпекою інших, пандемія підкреслила незамінний характер соціального захисту ,більше того, криза показала, що країни мають значні можливості прийняти спосіб мислення «робити все, що потрібно» на вирішення пріоритетних завдань.

Якщо такий політичний підхід збережеться, коли пандемія вщухне, він дасть надію на просування амбітної стратегії на шляху до ЦУР та соціального захисту для всіх. Загальному соціальному захисту сприяють спільні зусилля установ Організації Об'єднаних Націй, що «діють як єдине ціле», та узгоджені зусилля, спільно вживані з відповідними міжнародними, регіональними, субрегіональними та національними установами та соціальними партнерами, громадянським суспільством та іншими учасниками, у тому числі в рамках Глобального партнерства за загальний соціальний захист.[98]

- Відкрите пандемією COVID-19 унікальне вікно у сфері політики має спонукати країни вжити рішучих заходів, щоб забезпечити майбутнє соціального захисту, та енергійно слідувати шляхи амбітної стратегії. Це дасть країнам можливість створити потенціал протидії майбутнім кризам та викликам, що виникають у зв'язку з демографічними змінами, еволюцією сфери праці, міграцією, екологічними проблемами та екзистенційною загрозою зміни клімату. Зрештою, міцна система соціального захисту зміцнить та оновить крихкий громадський договір та дозволить країнам увійти до соціально-справедливого майбутнього.

Висновок по третьому розділу.

Таким чином, формування соціального захисту, що здійснюється у системі рівнів державного устрою, дозволяє стверджувати, що діяльність з її розробки та реалізації може бути продуктивною тільки в тому випадку, якщо всі рівні діятимуть у єдності цілей та коштів, якщо буде послідовно проведено структурування повноважень та обов'язків по кожному з рівнів, якщо завжди враховуватиметься комплексність соціального захисту.

Проте практика національного законотворчості ознаменувалася прийняттям таких правових новацій, які змогли усунути недоліки у існуючій системі розподілу повноважень і відповідальності.

Сукупна дія двох названих вище законів була дуже суперечливою і неоднозначною. Найбільш широкий резонанс мав процес про монетизації пільг, тобто. планованого переведення заходів соціальної підтримки, надання яких було законодавчо передбачено у натуральному вигляді, у грошову форму. З одного боку, було наведено певний порядок у чисельності пільгових категорій громадян, упорядкування системи надання пільг, у розподілі джерел їх фінансування. З іншого боку, загалом жодна з поставлених завдань не виконана. Переведення натуральних пільг у грошову форму здійснено ні, оскільки серйозне невдоволення населення призвело до необхідності регламентування надання низки натуральних пільг як у федеральному, і на регіональному рівнях. Формування принципу " купівлі послуг " споживачем, якому видаються гроші, які раніше витрачалися на організацію надання цієї послуги силами державних чи муніципальних служб, поширений протягом останніх 20 років у країнах, впроваджувався у сферу соціального обслуговування досить складно. У разі вкрай низького рівня доходів більшості одержувачів компенсаційних виплат ці кошти витрачалися переважно споживання, а чи не підвищення ефективності заходів соціальної підтримки.

Нарешті, важливе завдання оптимізації та скорочення обсягу коштів, які виділяються на заходи соціального захисту, обернулася своєю протилежністю. Аналогічні програми, що проводяться в системах соціального захисту інших країн, виявили загальну закономірність: натуральні пільги мають самостійну селективність: людина, якій вони не дуже потрібні, може відмовитися від них (у тому числі через небажання оформляти документи, з якими пов'язане надання всіх видів адресної допомоги). Заходи підтримки у грошовій формі приймаються усіма, тому монетизація виявила несподіване організаторів цієї соціальної реформи збільшення кількості одержувачів

ВИСНОВКИ

У ході написання кваліфікаційної роботи були отримані наступні результати:

Соціальний захист – політика держави, спрямовану забезпечення соціальних, економічних, політичних та інших правий і гарантій людини незалежно з його статі, національності, віку, місця проживання та інших обставин.

З'явилося безліч категорій населення, які потребують тією чи іншою мірою соціального захисту, а тому зараз призначення системи соціального захисту населення полягає в тому, щоб за допомогою ефективних засобів забезпечувати підтримку групам населення, що потребують, і окремим громадянам.

Держава відіграє найважливішу роль організації соціального захисту населення, організовуючи пенсійне обслуговування та забезпечення допомогоюми, соціальне обслуговування, соціальну допомогу сім'ї та дітям, готуючи законодавство із соціального захисту населення, положення за основами соціальної політики, соціальні нормативи та рекомендації для розробки регіональних соціальних програм, забезпечуючи зовнішньоекономічне та міжнародне співробітництво, аналізуючи та прогнозуючи рівень життя різних категорій населення.

Соціальний захист населення включає соціальне забезпечення, соціальне страхування і соціальну допомогу, узгоджується з соціальною політикою держави, яка, за Конституцією, спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини.

Основними формами соціального захисту населення є пенсійне забезпечення, забезпечення соціальною допомогою, пільгами особливо нужденних категорій населення, державне соціальне страхування, соціальне обслуговування.

Адресна соціальна допомога надається нужденним, якщо середньодушовий сукупний дохід членів малозабезпеченої сім'ї нижчий за прожитковий мінімум і лише за наявності важкої життєвої ситуації, яку неможливо подолати самотійно.

Для вирішення поставлених завдань щодо розвитку соціального захисту населення необхідно:

1. Покращення порядку взаємодії у сфері соціальної політики між федеральними органами виконавчої влади, регіональних органів виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами та організаціями різних форм власності;

2. Підвищення відповідальності всіх органів влади за її реалізацію;

3. Розвиток недержавного сектора у соціальному захисті населення;

4. Удосконалення кадрової політики у системі соціального захисту населення, включаючи підвищення соціальної захищеності соціальних працівників;

5. Організація ліцензування діяльності недержавних структур, фізичних осіб та державних служб, які займаються наданням соціальних послуг населенню;

6. Забезпечення максимальної реалізації прийнятих державних та обласних програм соціального захисту населення, а також підвищення мінімального розміру оплати праці, максимальне наближення його до величини прожиткового мінімуму працездатної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колот А. М. Соціальна згуртованість суспільства як доктрина: основні засоби, причини актуалізації, складові розвитку/А.М. Колот // Екон. теорія. – 2010. – № 1. – С. 18–28
2. Арістотель. Політика / Арістотель ; пер. з давньогрец. та передмова О. Кислюк. – К. : Основи, 2000. – 239 с
3. Більцан А.О. Моделі соціального захисту населення у світі [Електронний ресурс] / А.О. Більцан. – Режим доступу : http://bsfa.edu.ua/files/konf_november/biljzan.pdf
4. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н. Болотіна // Право України. – 2000. – № 4. – С. 37–39.
5. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми: монографія / Н.П. Борецька. – Донецьк: Янтар, 2001. – 352 с
6. Эрхард Л. Благосостояние для всех / Л. Эрхард. – М. : Начала-пресс, 1991. – 480 с.
7. Україна в 2005-2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. - К. : НІСД, 2009. - 655 с.
8. Аберкромби Н. Социологический словарь: Пер. с англ. / Н. Аберкромби, С. Хилл, Б. Тернер; перероб. и доп. – М.: ЗАО Издательство «Экономика», 2004. – 620 с
9. Афанасьев В. Г. Системность и общество. - М.: Политиздат, 1980.- 368 с
10. Образ человека будущего: Кого и как воспитывать в подрастающих поколениях: коллективная монография / под ред. О. А. Базалука. – К.: Кондор, 2011. – Т. 1. – 328 с.
11. Черниш О. І. Теоретико-методологічні засади формування нових механізмів державного регулювання в сфері соціально значимих послуг: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: [спец.] 25.00.02 / О. І. Черниш; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, [б. в.], 2006. – 39 с.

12. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: навч. посіб. / І. С. Ярошенко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
13. Стефанова О. А. Механізми державного управління у сфері надання соціальних послуг особам похилого віку: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: [спец.] 25.00.02 / О. А. Стефанова; Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. – Івано-Франківськ, [б. в.], 2012. – 19 с.
14. Сташків Б. І. Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення: правові питання / Б. І. Сташків. – Право України: Юрид. журнал. – 2005. – № 1. – С. 76-79.
15. Сороко В. М. Надання публічних послуг органами державної влади та оцінка їх якості: навч. посіб. / В. М. Сороко. – К.: НАДУ, 2008. – 104 с.
16. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. – К.: Центр громад. експертизи, 2009. – 104 с.
17. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. - К.: Просвіта, 1996. - 80 с.
18. Ойкен В. Основы национальной экономики / В.С.Автономова и др. (общ. ред.). - М.: Экономика, 1996. - 352 с.
19. Олефір О.І. Соціальний захист населення: необхідність перегляду сутності // За ред. Ю.В.Ніколенка. - К., 2001. - Вип. № 7. - С. 45-52.
20. Шклярський Ю.О. Удосконалення управління соціальним захистом населення в регіоні (на матеріалах Миколаївської області): Дис. ... канд. екон. наук: 08.09.01 / НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. - К., 1999. - 192 с.
21. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. - К.: Знання-Прес, 2000. - 209 с.
22. Социальная работа: теория и практика: Учеб. пособие / Отв. ред. Е.И.Холостова, А.С.Сорвина. - М.: ИНФРА-М, 2001. - 427 с.
23. Українські Закони. Соціальний кодекс України: Проект / В.С.Журавський та ін., Християнськодемократична партія України. - К.: Логос, 1998. - 319 с.

24. Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е. Соціальна політика. - К.: Вид-во УАДУ, 2003. - 265 с.
25. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні: реальний стан та перспективи реформування. – К. : Центр громадської експертизи, 2009.
26. Аалтонен Е. Система соціального захисту і соціальної освіти у Фінляндії / Е. Аалтонен // Соціальна політика і соціальна робота. – 2014. – № 3. – С. 31–38.
27. Балашов А.М. Сучасні проблеми соціального захисту населення України // Економіка та держава. – 2013. – №1. – С. 82–84.
28. Борецька Н.П. Концептуальні основи соціального захисту населення / Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2013. – С. 25.
29. Кисільова Т. М. Соціальна політика в умовах глобалізації / Т. М. Кисільова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/table/jalilo18/011.htm>.
30. Бобков В. Социальное обеспечение: что из зарубежного опыта целесообразно заимствовать // Человек и труд. – 1998. – № 12. – С. 14-17.
31. Браун М.П. Посібник з аналізу державної політики / Пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – 243 с.
32. Бурджалов Ф.Э., Гришин И.В., Сванидзе З.Я., Соболева И.В. Типы социальной политики: концепции, практика // Общество и экономика. – 1997. – № 1-2. – С. 19-50
33. Права человека. Основные международные документы. – М.: Международные отношения, 1989. – 188 с.
34. Родионов А., Галанц В. Социальная сфера: новый взгляд на проблемы развития // Человек и труд. – 1998. – № 1. – С. 23-26.
35. Романов В. Є. та ін. Вступ до аналізу державної політики: Навч. посіб. – К.: Основи, 2001. – 238 с
36. Соціальна робота з молоддю в Україні / За заг. ред. І. Звереві. – К., 1997. – 233 с

37. Якименко Л. Социальная защита населения: обращаясь к Людвигу Эрхарду // Проблемы теории и практики управления. – 1995. – №5. – С. 104-108.
38. Кірнос І. Передумови вибору національної моделі соціального розвитку / І. Кірнос // – 2011. – № 11. – С. 30–33.
39. Вдосконалення системи соціальної допомоги та надання пілґ в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару "Вдосконалення системи соціальної допомоги та надання пілґ в Україні" – К. : НДІ соціально-трудоxих відносин, 2005. – 131 с
40. В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова. Соціальна Політика: На% вчальний посібник. — К.: Видавниц% тво УАДУ. — 1997. — 360 с.
41. Основні соціальні стандарти, гарантії та показники розвитку. Міністерство праці та соціальної по% латики України. — К., 2006.
42. Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні / Ж. Пустовіт // Право України. — 2006. — № 3. — С. 28—30.
42. Сивак С. Конституційні гарантії права на пенсійне забезпечення і пенсійна реформа / С. Сивак // Право України. — 2007. — № 12. — С. 70—43. Сирота І.М. Правовые средства и спосо! би обеспечения защиты конституционного права граждан на пенсию / И.М. Сирота // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук, праць. — Вип. 6. — Одеса. — 2006. — Ч. 1. — С. 278—286.
44. Стичинський Б. Соціальний захист громадян: проблеми та гарантії / Б. Стичинський // Право країни. — 2005. — № 3. — С. 18—20.
45. Козюбра М. Природа соціальних прав людини та особливості механізмів їх реалізації / М. Козюбра // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 5. — С. 59.
46. Приходько Здійснення громадянами права на соціальний захист та гарантії його за! безпечення / С. Приходько // Право України. — 2000. — № 2. — С. 18—22.
47. Роик В.Д. Социальная защита работника в процессе труда: проблемы теории и практики: Автореф. дис. докт. эконом наук. – М., 1994. – 21 с.

- 48 Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 23. – С. 121.
- 49 Право соціального забезпечення в Україні : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Пилипенко П.Д., Буряк В.Я., С.М. Синчук ; за ред. Пилипенко П. Д. – 3-є видання перероб. і доп. – К. : Ін Юре, 2010. – 504 с.
- 50 Социальная работа: теория и практика : учеб. пособие / отв. ред. Е.И.Холостова, А.С. Сорвина. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 427 с.
- 51 Мальований М.І. Форми соціального захисту населення / М.І. Мальований // Матеріали всеукраїнської заочної наукової конференції «Актуальні питання сучасної економіки». – Умань : Видавець «Сочінський», 2011. – Ч. 2. – 216 с.
52. Здоровье населения и социальные перемены в постсоветских государствах / редкол.: П. Бригадин [и др.]. – Минск : ГИУСТ БГУ, 2013. – 352 с. ISBN 978-985-491-115-1.
53. Електронне правительство – сучасний інструмент державного управління [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://hist.bsu.by/images/stories/files/uch_materialy/dok/4_kurs/KITDOU_Porova/7.pdf.
54. Тютин Д. В. Еволюція нового державного управління: логіка ефективності, результативності і менеджмента публичних цінностей / Д. В. Тютин // Теорія і практика суспільного розвитку. - 2014. - №5. - С.179-181
55. Ткач М.П. Проблеми визначення поняття державного управління / М. П. Ткач // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1 (6). – С. 60–65
56. Стрілець Ю. П. Принцип підконтрольності в контексті концепції "good governance" / Ю. П. Стрілець // Актуальні проблеми державного управління. - 2011. - № 2. - С. 319-325
57. Соловйов В. М. Новий державний менеджмент: визначення, сутність і генеза поняття / В. М. Соловйов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014. - № 1(1). – С. 80 – 83.

- 58.1. Конституція України зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8 груд. 2004 р. № 2222-IV.
59. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. / Н. Б. Болотіна. - 2-ге вид., перероб. і допов. - К. : Знання, 2008. - 663 с.
60. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. - К. : Знання-Прес, 2002. - С. 161-166.
61. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. - Режим доступу : <http://dkst.gov.ua>
62. Телешун С. Сучасний тероризм: українські реалії // Політ. менеджмент. - 2005. - № 1. - С. 163-169.
63. Шклярський Ю. Н. Соціальний захист суспільства / Ю. Н. Шклярський // Соц. захист. - 2000. - № 8. - С. 33-40.
64. Одінцова В.В. Раціоналізація структурно функціонального забезпечення діяльності районних управлінь праці та соціального захисту населення // Теорія та практика державного управління: Зб. наук. праць. — Х.: Видво ХарРІ НАДУ "Магістр", 2009. — Вип. 1 (10). — С. 3—8.
65. Право соціального забезпечення: навч. посіб. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Буряк, С.М. Синчук та ін. За ред. П.Д. Пилипенка. — К.: Видавничий Дім " Ін Юре ", 2009. — 495 с.
66. Рабинович П., Лобода Ю. Соціальна сутність держави: теоретико-методологічні засади дослідження // Право України. — 2006. — №8. — С. 41—44.
67. Сакс Дж., Пивоварський О. Економіка перехідного періоду: Уроки для України. — К.: Основи, 1996. — 387 с.
68. Сіленко А. Соціальна держава: територія змін: монографія. — Одеса: Видавничий центр УДАС ім. О.С. Попова, 2000. — 280 с.
69. 1. Шестакова Е. Реформирование системы социальной защиты населения в странах Восточной Европы // МЭ и МО. – 2007. - № 1. – С. 15-23.
68. Багмет М., Шклярський Ю. Миколаївська модель управління соціальним захистом населення // Соціальна психологія. – 2003. - № 1. – С. 160-167.

69. Про поширення досвіду Миколаївської області у сфері соціального захисту населення: Постанова КМУ України від 22 листопада 1999 р. № 2118 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 7. – С.100-120.
70. Іщенко О. Актуальні питання розвитку місцевого самоврядування на сучасному етапі // Вісник Національної академії державного управління. – 2004. - № 3. – С. 333-339.
71. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії соціального розвитку України на 2002-2011 роки: Послання Президента до Верховної Ради України // Стратегія розвитку України. – 2002. - № 2(9). – С. 3-34.
72. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.97 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 24.
73. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.99 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 20-21. – С.426-443.
74. Новиков В.М. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід) / В.М. Новиков. - К: ІЕ НАН України, 2000. - 274 с.
75. Шумна Л.П. Соціальні пільги: сучасний стан і перспективи існування / Л.П. Шумна // Актуальні проблеми права: теорія і практика: Збірник наукових праць / За ред. Л.І. Лазор. – Луганськ: Вид-во Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2012. – № 23. – С. 577-582.
76. Шумна Л.П. До питання функцій соціального обслуговування / Л.П. Шумна // Актуальні проблеми регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення: Тези доповідей та наукових повідомлень учасників III Міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 жовтня 2011 р. / За ред. к.ю.н., доц. В.В. Жернакова. – Х.: Кроссрод, 2011. – С. 486 – 489.
77. Більцан А.О. Розвиток соціального захисту населення: історична довідка . Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. 2013. С. 9-14.
78. Кузьменко С. Г. Соціальний захист населення як складова соціального управління: системний підхід. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 2. С. 119-125.

- 79.Денисенко Т. М. Становлення та розвиток системи соціального захисту населення в Україні. Ефективність державного управління. 2012. Вип. 33. С. 96-103.
- 80.[Закон України «Про соціальні послуги»](#)
- 81.[Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. №1101 “Деякі питання виплати державної соціальної допомоги”](#)
- 82.Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо соціального захисту населення на період дії карантину”
- 83([ВР України, Закон "Про захист населення від інфекційних хвороб" від 06.04.2000 N 1645-III](#))
- 84.Шевчук А. П. Формування моделей соціальної політики як складова державного управління в соціально-економічній сфері / А. П. Шевчук // Університетські наукові записки. - 2006. - № 2 (218). - С. 310-317.
- 85.Тропіна В. Б. Бюджетне забезпечення соціальної функції держави в Україні / В. Б. Тропіна // Фінанси України. - 2008. - № 5. - С. 15-32.
- 86.Шевчук А. П. Формування моделей соціальної політики як складова державного управління в соціально-економічній сфері / А. П. Шевчук // Університетські наукові записки. - 2006. - № 2 (218). - С. 310-317.
- 87.Павленко Ю. Світовий досвід функціонування систем соціального захисту. / Ю. Павленко // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 6 . – С. 30–36.
- 88.Vakulenko, V. M. and Orlaty, M. K. (2009), Sotsia l'nyj zakhyst naseleennia Ukrainy [Social protection of the population of Ukraine], NADU, Kyiv, Ukraine.
- 89..Длугопольський О.В. Теорія економіки державного сектора: навч. посіб.// О.В. Длугопольський. – К.: Професіонал, 2007. – 592 с.
90. Сімоно Ф. 39 уроків сучасної економіки : пер. з фр. /Ф. Сімоно. – К. : Академія. – 2004. –303 с.
- 91.Ethics, EconomicsandtheLaw/ Ed. byPennockyR, ChopmonJWLondon 1982.
- 92.Кірнос І. Передумови вибору національної моделі соціальноекономічного розвитку / І. Кірнос// Економіст. – 2011. – № 11. – С. 30–33.

- 93 Лисюк І. І. Соціальні норми у державно організованому суспільстві. Держава і право. Юрид. і політ. науки. Вип. 53. Київ, 2011. С. 77–84 \
- 94 Борисенко К. В. Міжнародно-правові стандарти соціального захисту сімей з дітьми. Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 квіт. 2013. м. Київ) Київ : Ніка-Центр, 2013. С. 495–500.
- 95.Кравченко М. Основні напрями модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення України. Вісник Національній академії державного управління при Президентові України : Науковий журнал. 2011. № 4. С. 249–257
- 96 Гончаров А. В. Теоретико-правові засади соціального захисту в Україні : автореф. дис ... канд. юрид. наук. Луганськ. 2011. 18 с.
97. ЗУ Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»
98. Постанова Кабінету міністрів України № 264 від 08.04.2020 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги» .